

VIIPURIN SUOMALAISEN
KIRJALLISUUSSEURAN
TOIMITTEITA

20

Kuvaukset, mielikuvat, identiteetit

Viipurin kulttuurihistoriaa 1710-1840

TOIM.
PIIA EINONEN & ANTTI RÄIHÄ

Kannen kuvat:

Christian Ferdinand Christensen (1830): Monrepos; Ludvigstein ja Franz Hermann Lafermieren muistomerkki. Museovirasto, Historian kuvakokoelma: HK19490412:2.

Viiipurin valtauksen muistomitali, jonka etupuoli on T. Ivanovin suunnittelema ja takasivu F. Gassin. Mitalin halkaisija on noin 48,5 mm. Se lyötiin Moskovassa ja kaiverrettiin Augsburgissa. Takasivun tekstiin "oCCVpat aVDenteM" sisältyy ns. kronogrammi eli kätkeyty vuosiluku: isoilla kirjaimilla kirjoitetuista muodostuu vuosiluku MDCCVV eli 1710. Kansallismuseo, rahakammio: S:723. Kuva: Jani Oravisjärvi.

Viiipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran Toimitteita 20
Kuvaukset, mielikuvat, identiteetit: Viiipurin kulttuurihistoriaa 1710–1840

Toimittaneet: Piia Einonen & Antti Rähä
Graafinen suunnittelu ja taitto: Eemeli Nieminen

ISBN 978-952-67216-6-8 (sid. 1. painos)
ISBN 978-952-67216-7-5 (PDF)
ISSN: 1236-4304 (sarja)

Julkaistu sähköisenä: 2019
Toinen korjattu painos.

Julkaisija: Viiipurin Suomalainen Kirjallisuusseura, Helsinki

Ruotsalainen nasaali ja muita pilkahduksia Viipurin monikulttuurisuudesta 1700-luvulla¹

JOHDANTO

Viipurin historiaa leimaa 1700-luvun alkupuoliskolla rooli uuden valtakunnan osana, sekä sitä seurannut hallinnon ja oikeudenhoidon jäsentymättömyys; etsittiin toimintamuotoja, jotka olisivat tarkoituksenmukaisella tavalla yhdistäneet voimaan jätetyt vanhat lait ja normit, sekä uuden vallanpitäjän vaatimukset. Tätä ei ollut omiaan helpottamaan hallinnon sisäinen sekasorto ja valtataistelu, joka vain paheni vuosisadan edetessä. Aikakautta leimaa siis jonkinasteinen rauhankriisi.²

Viipuri oli jo aikaisemmilla vuosisadoilla vetänyt väestöä sekä lähiympäristöstään, että kauempaa, ja sitä on luonnehdittu kansainväliseksi sekä monikulttuuriseksi läpi historiansa.³ Kaupungin väestörakenne säilyi osin samana Vanhan Suomen Venäjään liittämisen jälkeen, vaikka osa merkittävimmistä suvuista jätti kaupungin. Jotkut kuitenkin palasivat rauhan tultua. Lisäksi väestönlisäystä saatiin Venäjältä ja uusia, saksalaislähtöisiä sukuja muutti varsinkin Nevanlinnasta Viipuriin.⁴ Väestöllinen jatkuvuus Ruotsin ajalta oli suhteellisen vahva.

Artikkelissa luon katsauksen 1700-lukuun erityisesti kielen ja etnisyyden näkökulmasta: mitä kieliä käytettiin, millä kielellä hallinto operoi, ja minkälaisia kieliin ja etnisyyteen liittyviä argumentteja esitettiin.⁵ Jo Gabriel Lagus (1889) ja Johan Wilhelm Ruuth (1906)⁶ ovat aikanaan perehtyneet hallinnollisiin kielisuhteisiin sekä kaupungin ”kansallisuuksiin”, kun taas tässä artikkelissa pyrin valottamaan arkista kielenkäyttöä ja aikalaisten etnistä ymmärrystä siinä määrin kuin lähteet niistä kertovat. Luonnollisesti kieli oli arkipäiväisen kanssakäymisen väline ja sellaisenaan sitä ei tarvinnut yleensä ottaa eksplisiittisesti esiin. Artikkelissa kartoitan historiankirjoituksen kuvaa Viipurin etnisestä ja kielellisestä todellisuudesta, mutta lisäksi olen käyttänyt aineistona oikeuskollegion akteja, maistraatin ja kämnerinoikeuden pöytäkirjoja, sekä pöytäkirjoihin liittyneitä akteja. Kaupunkihallinnon ja oikeuskollegion⁷ asiakirjat tarjoavat mahdollisuuden kurkistaa viipurilaiseen arkitodellisuuteen.

Uskontoa sivuan artikkelissa vain muutamissa kohdissa, sillä se ei juurikaan nouse esiin käytetyissä lähdeaineistoissa.

Kulttuuri voidaan tulkita lähes kaikkea inhimillistä toimintaa läpäiseväksi käsitteeksi, mutta tässä yhteydessä lähestyn sitä erityisesti erontekojen ja identiteettien rakentamisen kannalta. Näin siihen sisältyvät piirteet, kuten arvot ja asenteet, jotka yhdistävät ihmisiä, ja samalla erottavat heitä toisistaan. Konkreettisimmin tällaiset seikat tulivat näkyviin ristiriitatapauksissa, joista aineisto erityisesti kertoo. Monikulttuurisuudella puolestaan viitataan kielten, etnisten ryhmien ja uskontokuntien kirjoon, joka on nähty leimallisena jo 1700-luvun Viipurille.⁸ Koska aikaisemmassa tutkimuksessa käytetään kansallisuuden käsitettä, sekä termejä ruotsalainen, saksalainen, venäläinen ja suomalainen määrittelemättä sen tarkemmin, mihin tulkinta on perustunut, käytän näitä käsitteitä myös tässä tekstissä viitatessani aikaisempiin tutkimuksiin ja niiden tarjoamiin tietoihin. Mahdollisuuksien mukaan pyrin kuitenkin omissa tulkinnoissani irrottautumaan kyseisistä termeistä. On lisäksi huomattava, että kansallisuuksia kuvaavat sanat ovat samalla aikalaiskäsitteitä ja lähdeaineisto tarjoaa vain harvoin mahdollisuuden saada tietoa siitä, oliko kyse esimerkiksi etniseltä taustaltaan saksalaisesta, vai sattui henkilö vain asioimaan viranomaisten kanssa saksaksi. Me ymmärrämme termin saksalainen viittaavan kansallisuuteen, mutta yleensä jää arvoitukseksi, miten aikalaiset sen ymmärsivät. Tässä artikkelissa onkin ensisijaisena tavoitteena tuoda uusia näkökulmia keskusteluun monikielisestä ja -etnisestä Viipurista, ei purkaa koko kansallisen historiankirjoituksen näkökulmien läpäisemää viitekehystä. Systemaattinen etnisten ja kielellisten olosuhteiden uudelleentulkinta edellyttäisi koko Viipurin historian lähestymistä uudella tavalla tulkinnoin.⁹

MONIKULTTUURINEN VIIPURI

Viipuri-kuva on aina ollut tiukasti kytköksissä etnisyyteen ja kaupunkia on valtapoliittisista suhdanteista ja historiankirjoituksen tarkoitusperistä riippuen luonnehdittu milloin venäläiseksi, milloin ruotsalaiseksi ja milloin taas suomalaiseksi.¹⁰ Hyvänä esimerkkinä tästä ovat Johan Wilhelm Ruuthin teokset Viipurin historiasta. Täydennettyine laitoksineen ne ovat edelleen kattavimpia Viipurista kirjoitettuja historiateoksia, mutta niitä leimaa vahva kriittisyys Venäjää ja venäläistä hallintojärjestelmää kohtaan, ja toisaalta kansallinen itsetehostus, jossa esimerkiksi suomen kieli saa ylikorostuneen aseman.¹¹ Yleisestikin Viipurin monikielisyys ja -kulttuurisuus on ollut niin arkipuheessa kuin historiankirjoituksessakin toistuva piirre, mutta tutkimustietoa siitä on melko vähän.¹²

Myös etnisyyden ja kielen näkökulmista Viipurin historian tuntemus nojaa pitkälti J. W. Ruuthin tulkintoihin, käsitteisiin sekä luokitteluihin. Ruuth kirjoittaa kansallisuuksista (*nationaliteterna*) ja kuvailee ryhmien koostumusta henkilö- ja sukulähtöisesti eri vuosisatojen osalta, luokitellen esimerkiksi saksalaista alkuperää olevat suvut Viipurin saksalaiseksi väestöosaksi (*element*) tai kansallisuudeksi. Todennäköisesti jaotteluun ovat vaikuttaneet myös kielelliset kriteerit, mutta siitä huolimatta se ei kerro paljoakaan kaupungin kielellisestä tai etnisestä todellisuudesta. Oletettavasti monet kaupunkilaisista olivat kaksikielisiä tai monikielisiä ja heidän omaa käsitystään kansallisuudesta tai kielestä on lähes mahdoton tavoittaa.¹³ Toisaalta taas kielenkäyttö oli tilannesidonnaista: perheenjäsenille, palvelusväelle ja naapureille puhuttiin eri tavalla ja mahdollisesti eri kielellä kuin virallisemmissä tilanteissa tai elinkeinoa harjoitettaessa.¹⁴

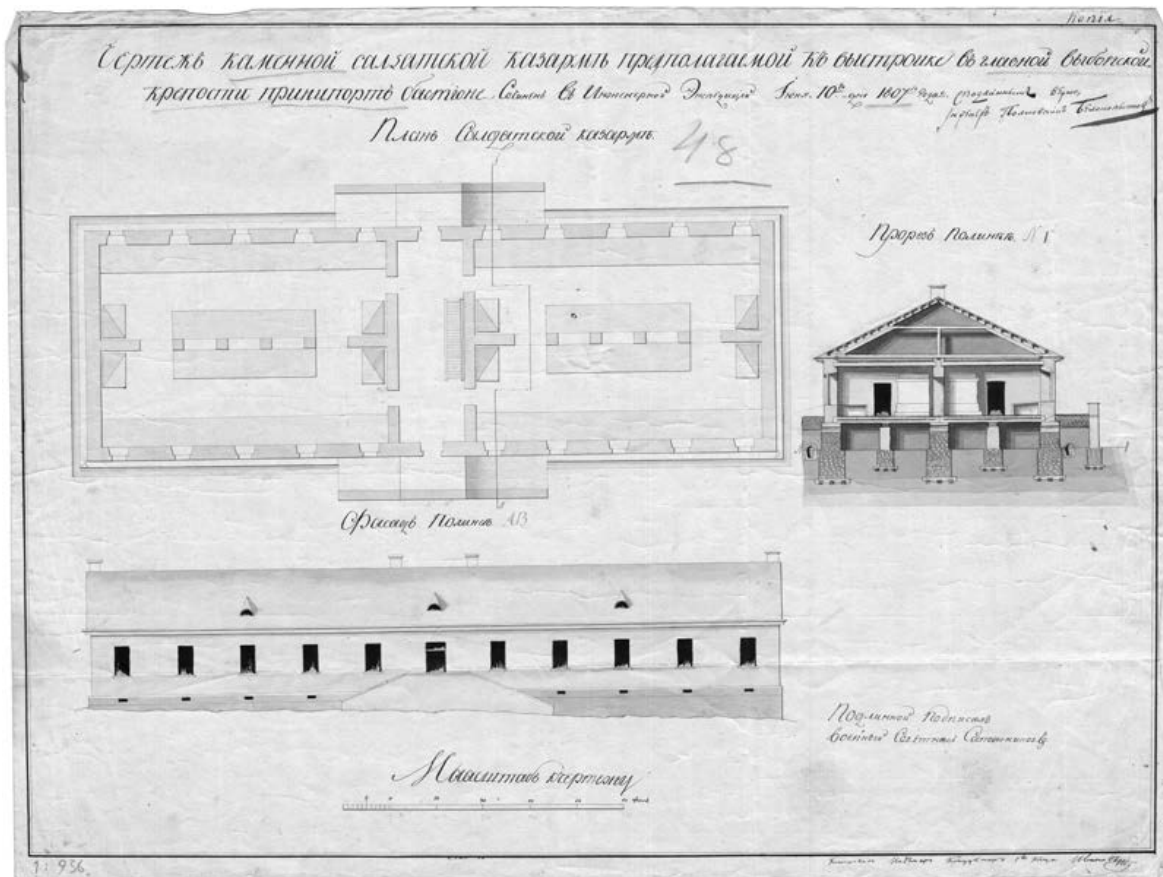
Arkipäiväisen kielenkäytön tapaan etnisuus on historiallisena ilmiönä vaikeasti määriteltävä ja tavoitettava. Viipurissa useat ajan kuluessa keskeisen roolin ottaneet suvut ja perheet olivat tulleet Saksasta jo 1600-luvulla, heistä osa Ruotsin ja Suomen kautta, joten vaikka heidän etninen taustansa olikin oletettavasti saksalainen, on vaikea tulkita heidän muodostaneen Viipurissa erityistä etnistä ryhmää ainakaan enää 1700-luvun edetessä, mikäli etnisen ryhmän tunnusmerkiksi määritellään esimerkiksi biologinen jatkuvuus.¹⁵ Monilla suvuilla oli lisäksi useita haaroja, joten ilman perusteellista sukuseelvitystä on syntyperää mahdotonta selvittää.¹⁶ Etnisen identifioitumisen, eli sen, miten aikalaiset itse ymmärsivät identiteettinsä tai etnisyytensä, jäljille on historiallisella viranomaisaineistolla vielä haastavampi päästä.

Aikaisemmassa tutkimuksessa etninen alkuperä – tai kansallisuus – ja kielitaito on nähty keskeisinä elementteinä sosiaalisen aseman määrittymisessä ja laajemminkin toimintamahdollisuuksissa. Viipurin taloudellinen ja sosiaalinen hierarkia noudatteli pitkälti etnisiä ja kielellisiä ryhmiä, eli kielet olivat jossakin määrin ikään kuin säätykieliä.¹⁷ Yhteisöllisessä hierarkiassa ylimpinä olivat maaherrat ja linnanpäälliköt, joilla oli yleensä aatelinen tausta. Heitä seurasivat muutamat papiston edustajat, sekä runsaslukuisimpana ja merkittävimpänä porvaristo. Kuten kaupungeissa yleensäkin, porvariston sisäinen sosiaalinen ja taloudellinen variaatio oli suuri, sillä ryhmään kuuluivat kaikki porvarisoikeuksien haltijat aina vauraimmista kauppiaista vähävaraisimpiin käsityöläismestareihin saakka. Aikaisempi tutkimus on esittänyt porvariston ja säätyläistön koostuneen lähes kokonaan etniseltä taustaltaan saksalaisesta, ruotsalaisesta ja venäläisestä väestöstä, ja alempien sosiaaliryhmien olleen kieleltään ja etniseltä alkuperältään lähinnä suomalaisia. Vaikka esimerkiksi käsityöläisissä oli suomalaisnimisiä, suurin osa käsityöläisistä lienee kuitenkin ollut ruotsalaista tai saksalaista alkuperää.¹⁸ Nimi ei kuitenkaan välttämättä edes kerro synty-

perästä tai äidinkielestä; esimerkiksi erään työmiehen leskelle oli 1800-luvun alkupuolella ilmoitettu kämnerinoikeuden pöytäkirjassa sekä venäläinen että ruotsalainen versio nimestä, ja niiden lisäksi sukunimi oli suomalainen (*Arbetskarle Enkan Palageja Jegorowa (Brita Jöransdotter) Wirolain*).¹⁹ Mahdollisesti hän oli saanut venäläisen nimen avioituttuaan ortodoksin kanssa. Yleensä yhteiskunnallisessa hierarkiassa ylöspäin kapuaminen vaati suomenkielisiltä jonkun toisen kielen omaksumista.²⁰ Vaikka siis etnisten ja kielellisten ryhmien määrittely on vaikeaa, on kuitenkin selvää, ettei ollut yhdentekevää kuka ihminen oli, mitä kieltä hän puhui, mihin sukuun kuului ja mistä suku oli peräisin. Tästä syystä käytän etnisyyden käsitettä sen rajoitteet tiedostaen.

Venäjäan liittäminen ei aiheuttanut välitöntä tai huomattavaa muutosta ylemmissä sosiaaliryhmissä, mutta jo 1720-luvulla venäläisiä kauppiaita tuli Viipuriin. Vaikka tarkkoja tietoja ei olekaan, venäläisen siviiliväen määrä nousi koko ajan. Miehityksen jälkeisiltä vuosilta löytyy mainintoja myös kreikkalaiskatolisten ja luterilaisten välisistä avioliitoista sekä kummisuhteista. Eri uskontokuntia edustavien liittoja solmittiin kuitenkin Laguksen mukaan harvoin ja mainintoja ortodoksiksi kääntymisestä löytyy vain muutama.²¹ Venäläisten on usein nähty muodostaneen oman ryhmänsä ja kanssakäymisen kaupungin muiden asukkaiden kanssa olleen vähäistä. Kuitenkin esimerkiksi sotajoukkojen majoittaminen toi venäläisiä viipurilaisten koteihin, sekä pakolla että osin vuokralle, ja loi tuttuutta. Sotajoukkoja majoitettiin jo 1700-luvun alun sotatilan aikana, mutta tilanteen vakiinnuttua Viipurista tuli varuskunta-kaupunki ja vuosisadan kuluessa rakennettiin sotamiesten majoittamiseksi kasarmeja ja rykmentintaloja erityisesti Vallin kaupunginosaan. Sen sijaan upseerien majoittamisvelvollisuus jatkui 1800-luvulle saakka.²²

Kauppiaiden ja käsityöläisten lisäksi Viipurissa majaili siis suuri määrä venäläistä sotaväkeä. Viipurin asukasmäärän osalta on aiemmin esitetty, että asukkaiden lukumäärä olisi pienentynyt jo ennen miehityskautta ja 1700-luvun alussa asukkaita olisi ollut alle 1500, eli vähemmän kuin edeltävällä vuosisadalla. Tuoreimman tutkimuksen mukaan asukasmäärä oli kuitenkin suurempi ja vielä 1710 yli 2000 henkeä. Vähitellen varsinaisten porvarillisten asukkaiden määrä vakiintui noin 3000 asukkaaseen. Vuosisadan alkupuolisko todisti kuitenkin ennen kokematon väestöllistä muutosta, kun Viipuriin ja sen ympäristöön oli sijoitettu useita jalkaväkirykmenttejä. Näin venäläistä sotaväkeä oli kaupungissa ja sen liepeillä ennen vuotta 1740 noin 1600–4450 miestä. Kun mukaan lasketaan sotilaiden vaimot ja lapset, oli Viipurissa sotilaita ja varuskunnan mukana kaupunkiin tullutta väkeä yli kaksi kertaa niin paljon kuin varsinaisia asukkaita.²³ Uutena ryhmänä Viipurin katukuvaan ilmaantuivat 1700-luvulla myös maaorjat, joita tuli kaupunkiin omistajiensa mukana. Vähitellen tapa käyttää maaorjia

Viipurissa majaili jatkuvasti suuri määrä venäläistä sotaväkeä, jonka majoittamiseksi kaupunkiin rakennettiin kasarmeja 1700-luvulta lähtien.

laajeni jossakin määrin venäläisväestöön kuulumattomiin ryhmiin ja eräistä viipurilaisperheistä tuli maaorjien omistajia. Maaorjat olivat omaisuutta ja heitä myös kohdeltiin sellaisina. Maaorjia saatettiin käyttää pantteina ja heillä ei ollut oikeutta päättää edes avioitumisestaan; jotkut omistajat myös kohtelivat orjiaan julmasti.²⁴ Maaorjat olivat kuitenkin vain pieni joukko kokonaisuudessa, sillä vuonna 1812 heitä oli 106 Viipurin kaikkiaan noin 2900 asukkaasta.²⁵

TOIPUVA HALLINTOKONEISTO

Jo ennen Uudenkaupungin rauhaa tsaari Pietari oli julistanut tahtonsa olevan, että vanha, hyvä järjestys palautettaisiin.²⁶ Samaan tavoitteeseen pyrittiin osaltaan myös Turun rauhansopimuksen kuuluisalla yhdeksännellä pykälällä, joka määritteli, että kaikki asukkaat säädystä riippumatta saivat aina ja peruuttamattomasti nauttia heillä jo Ruotsin hallinnon aikana olleista oikeuksista. Koska näitä oikeuksia ei kuitenkaan määritelty missään, ne aiheuttivat myöhemmin ristiriitoja ja erimielisyyksiä. Erioikeuspykälä muodosti joka

tapauksessa periaatteellisen pohjan argumentoinnille oikeuksia puolustettaessa. Kyseinen pykälä nähtiin lisäksi jonkinlaisena takuuna siitä, että vanhan oikeusjärjestyksen perinteet olivat edelleen säilytettävissä.²⁷

Heti pikkuvihan päätyttyä Suomen sodanaikaisen siviilihallinnon johtaja Johan Balthasar von Campenhausen sai tehtäväkseen järjestää hallinnon Venäjään liitettyllä alueella ja tällöin juuri Ruotsin aika oli esikuvana; muutamilla yksityiskohtaisilla täsmennyksillä pyrittiin vain säätelemään sotilaspäällystön ja paikallisen virkamiehien valtasuhteita. Oikeutta hoidettiin tuomiokunnissa, laamannioikeudessa ja 1730-luvulta lähtien myös hovioikeutta vastaavassa Pietarin oikeuskollegiossa. Koska venäläiset hallintoperiaatteet poikkesivat ruotsalaisista, järjestelmä ei osoittautunut kaikilta osin toimivaksi.²⁸ Viipurin porvarit tavoittelivat lisäksi vanhojen privilegioidensa vahvistamista ja se toteutuikin lopulta vuonna 1742.²⁹

Maistraatilla oli ristiriitoja siviilihallinnon johtajan kanssa: von Campenhausenin on todettu pyrkineen keskittämään itselleen ja provinssikanslialle täydellisen vallan suhteessa maistraattiin ja noudattamaan täten samanlaista hallintotapaa kuin muissa venäläisissä kaupungeissa – varsinkin sellaisissa asioissa, joissa toinen riitapuoli oli venäläinen. Tämä on jossakin määrin ristiriidassa von Campenhausenista yleensä esitetyn positiivisemmän kuvan kanssa, mutta taustalla saattoi olla esimerkiksi hänen asettumisensa terva- ja puutavarakysymyksissä haminalaisten puolelle ja samalla viipurilaisia vastaan. Yleisestikään privilegiot ja muut alueelliset erityispiirteet eivät olleet yksiselitteisiä ja vallankin sotilashenkilöillä on kuvattu olleen vaikeuksia ymmärtää, että Venäjään liitetyn alueen asukkailla saattoi olla oikeuksia, jotka eivät olleet sopuosinnussa valtakunnan yleisten olojen kanssa. Valituksia sotilaita vastaan vaadittiin toistuvasti esitettäväksi varuskuntien kanslioissa ja käsitel-

Johan Balthasar von Campenhausen (1689–1758) on oiva esimerkki aikansa kosmopoliittisesta aatelmiehestä. Hän seurasi isänsä jalanjäljissä ryhtymällä sotilaaksi ja osallistui Kaarle XII:n sotaretkelle. Hän jäi Puolassa vangiksi vuonna 1710, mutta aloitti sittemmin virkauransa Puolan kuninkaan palveluksessa ja siirtyi pian Venäjän keisari Pietari I:n palvelukseen.

täviksi Venäjän lakien mukaan. Jos taas, kuten Ragnar Rosén asian esittää, ”kotimainen mies” oli tehnyt väkivaltaa sotilaille, eivät Viipurissa sovellettavat oikeuden säädökset juurikaan painaneet.³⁰ Viipurin oikeudenkäytössä noudatettiin pitkään vanhaa Kristofer Baijerilaisen maanlakia, mutta 1700-luvun jälkipuoliskolla myös vuonna 1721 Venäjään liitetyillä alueilla otettiin käyttöön siviililain osalta vuoden 1734 yleinen laki.³¹ Viipuri kuului Pietarin kuvernementtiin aina vuoteen 1744, jolloin kaikista Ruotsin luovuttamista alueista Suomen itärajalta muodostettiin Viipurin kuvernementti. Oikeudenkäytön raja kulki siis 1720-luvulta 1740-luvulle saakka Pietarin kuvernementin keskellä.³²

Venäjän senaatin vuonna 1735 antamalla käskyllä maistraatilla oli ruotsalaisen oikeuden mukainen tuomiovalta porvareihin ja muihin asukkaisiin nähden.³³ Tämäkään määräys ei vielä selkiyttänyt tilannetta, sillä vain kolme vuotta myöhemmin, vuonna 1738, viskaali Isak Beijer valitti oikeuskollegioon sekasorrosta oikeudenhoidossa ja kaupankäynnissä, ja ennusti kehityksen johtavan kaupungin täydelliseen tuhoon (*totales Ruin der Stadt*). Maistraatti kamppailikin auktoriteettiongelmien kanssa läpi koko vuosisadan.³⁴

SAKSAA, LATINAA, ENGLANTIA, SUOMEA...

Sekasortoisena näyttäytyneen tilanteen katsottiin jossakin määrin parantuneen erityisesti sen jälkeen, kun Pietarin oikeuskollegio sai vuonna 1735 tehtäväkseen valvoa Uudenkaupungin rauhassa saatujen alueiden oikeudellisia oloja. Melko pian huomattiin kuitenkin monikielisyyden aiheuttamat käytännön hankaluudet. Oikeuskollegion jäsenet olivat ainoastaan saksankielentaitoisia ja tottumattomia entisten ruotsalaisalueiden oikeudellisiin oloihin – pitkiin aikoihin heillä ei ollut apunaan edes ruotsinkielentaitoisia sihteereitä.³⁵ Viipurin kuvernementin perustamisen jälkeen samankaltaisiin hankaluuksiin törmättiin oikeudenhoidon lisäksi hallinnossa. Vaikka Viipurissa toimineella provinssikanslialla oli vakinainen kielenkääntäjä ja samoin Viipuriin sijoitetulla kuvernementinkanslialla erityinen kanslia niin kutsuttuja ruotsalaisia ja saksalaisia asioita varten, kaikki kirjeenvaihto Viipurin paikallisten hallintoelinten kanssa haluttiin hoitaa venäjäksi.³⁶

Erityisesti Viipurin maistraatissa venäjän kielen käyttö aiheutti närää ja kansliasta tulevien ukaasien venäjänkielisyys valituksia. Viipurin budjetissa ei 1700-luvun alkupuolella ollut varaa kääntäjän palkkaamiseen, joten olisi ollut suotavaa, että koko kirjeenvaihto olisi käyty saksaksi.³⁷ Koska maistraatilla ei ollut varaa omaan kielenkääntäjään, täytyi pormestari Frans Reinecken antaa venäläisen kirjurin tulkita maistraatille tulleet ukaasit, kun taas kielenkääntäjä Busch käänsi venäjäksi Reinecken kirjelmät.³⁸ Raastuvassa käsiteltiin jo

vuonna 1721 kaupungin porvariston kanssa sitä, kuinka venäläisen kirjurin kanssa tulisi toimia ja miten hänelle maksettaisiin, kun kaupungin kassa ei ollut käytettävissä. Jo tällöin päätettiin selvittää mahdollisuutta saada maistraatin käyttöön kirjuri, mutta sillä ehdolla, että kyseinen kirjuri saisi kuukausimaksun kaupungin kassasta. Ilmeisesti tällä viitattiin nimenomaan venäjänkielenkääntäjään, jollaista kaupunkiin olisi kipeästi tarvittu. Aikaisemmin käytössä ollut järjestely, jossa jokaisesta käännetyistä dokumentista maksettiin erikseen, kävi muuttuneessa tilanteessa kovin kalliiksi. Ratkaisua ei kuitenkaan löytynyt ja vuonna 1740 maistraatti jopa esitti Viipurin provinssikanslian kääntäjän Jacob Lundin nimittämistä raadin jäseneksi, jotta hän voisi muun muassa vastata venäjänkielisiin ukaaseihin. Raatimieheksi ja sihteereiksi nimitettiin usein venäjänkielentaitoisia henkilöitä, jottei käännöksistä tarvinnut maksaa erikseen; suurimmaksi osaksi käännöstyöt hoidettiin tällaisilla järjestelyillä.³⁹

Keskustelu kääntäjän tarpeesta sekä pöytäkirjat ja muut dokumentit valaisivat oivallisesti 1700-luvun Viipurissa vallinnutta kielellistä moninaisuutta. Asiakirjoja laadittiin pääsääntöisesti saksaksi, jonka maistraatti oli ottanut pöytäkirjakielekseen 1720-luvulla, ja oikeuskollegiolle kaikki asiakirjat piti lähettää saksankielisinä. Yksityishenkilöiltä oikeuskollegio kuitenkin otti vastaan myös muilla kielillä kirjoitettuja asiakirjoja, jopa suomenkielisiä, kuten esimerkiksi viipurilaisen viinikellaripalvelija Kiiskin anomuksen vuodelta 1775.⁴⁰ Oikeuskollegion tapaan myös kaupunkihallinnolle toimitettiin asiakirjoja ”omalla” kielellä kirjoittajasta riippuen, lähinnä kuitenkin saksaksi, ruotsiksi ja venäjäksi. Lisäksi dokumenteissa käytettiin toisinaan latinaa ja niissä esiintyi sanoja myös suomeksi. Suomenkielisiä haukkumasanoja saattaa tavata eri kielellä kirjoitettujen dokumenttien lomasta kuten vuonna 1721, kun vartiossa ollutta venäläistä sotilasta oli haukuttu koiraksi.⁴¹ Jopa englanninkielisillä dokumenteilla on asioitu paikallishallinnon kanssa, kuten vuonna 1730, jolloin Duffus lupasi maksaa velkansa Hans Sutthoffille sovituksessa aikataulussa.⁴² Yleisesti ottaen koko oikeudenhoidon ja hallinnon kirjallista dokumentointia leimaa monikielisyys ja kääntäjien työllistäminen – lukuisista asiakirjoista löytyy kääntäjän allekirjoitus ja versioita useammalla eri kielellä.⁴³

Kirjurien ohella myös muiden maistraatin jäsenten kielitaito herätti joskus keskustelua ja vuonna 1730 Herman Orhan kirjelmäsi maistraatille majoitusasioita hoitavan raatimiehen venäjänkielentaidon tarpeesta. Hän kertoi kuulleensa majoitusta hoitaneen raatimiehen, Werner Wulffertin, jättävän tehtävänsä. Orhan halusi kirjeessään korostaa ennen kaikkea sitä, että seuraavassa raatimiesvaalissa piti valita henkilö, joka osasi ruotsin ja saksan lisäksi venäjää, ja joka voisi sitten ottaa majoituksen hoitaakseen. Hän esitti myös toiveen,

että Wulffert jatkaisi tehtävässään, koska oli perehtynyt sen hoitamiseen ja osasi venäjää.⁴⁴ Venäjätaito nähtiin siis muissakin kuin kirjurin ja kääntäjän tehtävässä arvokkaaksi, jotta kanssakäyminen venäläisten sotilaiden kanssa ja keskushallinnon suuntaan sujuisi jouhevasti. Wulffertin näkökulmasta tilanne saattoi olla toinen, sillä hän vastasi raatimiehentoimensa lisäksi majoituksesta, mutta myös sihteerin ja kielenkääntäjän tehtävistä.⁴⁵ Maistraatti siis käytti hänen kielitaitoaan hyödyksi, mutta venäjän kielen tärkeys oli selvä myös kaupunkilaisille ja erityisesti sen olennainen rooli tunnustettiin tulenarassa majoituskysymyksessä.

Maistraatissa puhutuista kielistä tiedetään vähemmän kuin kirjoitetuista, mutta epäilemättä todistajia kuultiin mahdollisuuksien mukaan heidän omalla kielellään; puhe oletettavasti käännettiin tilaisuudessa muille ja pöytäkirjaa varten. Jonkun täytyi siis toimia maistraatissa ja todennäköisesti myös raastuvanoikeudessa tulkkina, sillä esimerkiksi suomea tuskin monikaan oikeuden jäsenistä hallitsi riittävän hyvin. Vuosisadan puolimaissa Hans David Sese-mannia syytettiin hyökkäämisestä pormestari Nicolaus Jaenischin kimppuun ja hänen kerrottiin loukanneen pormestarin kunniaa. Kadulla tilannetta todistaneet kaupungin aksiisipalkolliset Marcus Polak ja Simon Rassenius oli kutsuttu raastupaan kuultaviksi ja heille annettiin lupa todistaa suomeksi, koska he ymmärsivät sitä paremmin (*wiederholte und zwar in Finnischer Sprache, auf daß selbige es desto besser verstehen könnten*).⁴⁶ Todistajat kertoivat lisäksi Sese-mannin käyttäneen suomen kieltä, vaikka suku oli lähtöisin Saksasta ja tullut Viipuriin jo 1600-luvun puolimaissa.⁴⁷ Tämä kuvaa monikielisten henkilöiden mahdollisuuksia tilannesidonlaiseen kielenkäyttöön. Jotkut lähdeaineistot viittaavat suomen kielen taidon olleen 1700-luvullakin melko yleinen kaikissa yhteiskuntaryhmissä, mutta vielä seuraavan vuosisadankaan alkupuolella näin ei näytä ainakaan yksiselitteisesti olleen.⁴⁸

Historiantutkimuksessa on nostettu 1700-luvun Viipurille tunnusomaisiksi niin kutsutut puolueriidat, joissa olivat vastakkain erityisesti pormestari Frans Reinecken puolue sekä häntä vastaan ryhmittynyt joukko. Reinecke hoiti pormestarin toimea vuosina 1731–1733 ja 1738–1750 ja puolueriidat kestivät yli kaksikymmentä vuotta. Niihin sisältyi monenlaisia vastakkainasetteluita: vanhojen ja uusien kaupunkilaisten ristiriitoja, sukujen välisiä kaunoja ja myös etnisen taustan vaikutusta. Reinecken uskollinen apuri oli kaupunginsihteeriksi Seneca Sibbersen, jota hänen vastustajansa moittivat siitä, ettei hän ulkomalaisena osannut suomea eikä venäjää.⁴⁹ Kaupungin sisäiset riidat päättyivät joidenkin tapausten osalta aina oikeuskollegioon saakka ja raatimiehet, puhemiehinään erityisesti Jochim Nacht ja Werner Wulffert, moittivat Sibberseniä tämän puutteista kielitaidossa, mutta lisäksi siitä, ettei hän ollut sopiva tai

kyvykäs hoitamaan työtään. Hänen laittomiksi syytettyjä tekemisiään esiteltiin oikeuskollegiolla yksityiskohtaisesti.⁵⁰

Reinecken puolella oli koko ”vanha Viipuri”, niin saksalaisia, ruotsalaisia kuin suomalaisiakin. Vähitellen puolueriidat kehittyivät ”suuren luokan” eli saksalaisten kauppiaiden ja ”pikkuluokan” eli lähinnä ruotsalaisten käsityöläisten väliseksi taisteluksi. Kiistoihin kietoutuivat lisäksi elinkeinonharjoitukseen ja talouteen liittyvät seikat, sillä rikkaiden valtaa kritisoitiin ja sukuuhteidensa vuoksi raatimiehiä pidettiin puolueellisina. Puolueriidoissa nimittäin pitkälti juuri suvut ryhmittivät toisiaan vastaan ja kun kaupungissa lähes kaikki porvarisperheet olivat tavalla tai toisella avioliittojen kautta kytköksissä toisiinsa, nämä ryhmittymät valjastettiin riidoissa mukaan joukkoihin. Koska Viipuri oli kaukana muista kaupungeista, oli vaimojen löytäminen muualta hankalaa ja puoliset tulivat usein toisista viipurilaisista suvuista. Suvuissa puolestaan riideltiin esimerkiksi perinnöistä toisinaan jopa vuosikymmeniä, ja nämä kiistat kiertyivät poliittiseen elämään. Laguksen mukaan porvaristo seisoi yhtenäisenä rintamana ainoastaan, kun kyse oli kauppaetujen ja privilegioiden varjelemisesta.⁵¹

ARKISTA KIELENKÄYTTÖÄ JA KIELELLISIÄ SEKÄ KULTTUURISIA KÄÄNTEITÄ

Yksilöllisen kielitaidon tai arjessa käytettyjen kielten jäljille on vaikea päästä, mutta jonkinlaisia vihjeitä asiakirjoista toisinaan löytyy. Vuonna 1730 Pohjanmaan rykmentistä oli karannut sotilas, jonka kerrottiin olevan 15-vuotias, kasvoiltaan punainen, ruskeahiuksinen, ja puhuvan venäjää, ruotsia ja suomea. Lisäksi annettiin tarkka kuvaus vaatuksesta ja kerrottiin miten toimia, mikäli häneen törmää. Kirjelmä tarkoitettiin julkaistavaksi suomalaisessa päiväjumalanpalveluksessa ja ruotsalaisessa iltapäivä- tai iltajumalanpalveluksessa.⁵² Oli poikkeuksellista, että myös kielten osaaminen tuotiin esiin etsintäkuulutuksessa, mikä viittaisi siihen, että karanneen nuoren sotilaan kielitaito oli harvinaisen monipuolinen. Voi myös kysyä, miksi Viipurissa etsintäkuulutettiin ruotsalaista sotilasta, mutta nähtävästi karkurille olisi ollut luontevaa pyrkiä itärajan yli pakoon tekonsa seuraamuksia – erityisesti, kun hän puhui venäjää.

Kirkollisissa olosuhteissa tapahtui myös kielellinen muutos 1700-luvun kuluessa. Jo 1600-luvun lopulla oli tehty ehdotus, että Viipurin hiippakunnan suomalaisissa seurakunnissa saarnattaisiin joka kolmas sunnuntai ruotsiksi, jotta suomea osaamattomilla upseereilla ja sotilailta olisi mahdollisuus kuulla jumalan sanaa. Ruotsinkielinen jumalanpalvelus olisi samalla ollut suomenkielisille ja heidän lapsilleen oiva tilaisuus oppia ruotsia. Piispa Petrus Laur-

becchius oli kuitenkin ajatusta vastaan, sillä hänen mukaansa upseerit olivat pääosin lähtöisin Liivinmaalta ja viro oli ”suomen murteena” heille tuttu kieli. Hänen mukaansa ruotsin kielen oppiminen oli lisäksi suomalaisille todella vaikeaa.⁵³ Saksalaisen vaikutuksen vahvistuminen näkyi myös siinä, että etuoikeuksistaan riitelevien luterilaisten seurakuntien, suomalaisen ja ruotsalaisen seurakunnan, oheen syntyi saksalainen seurakunta. Saksalaisen kirkkoherran asettamista perusteltiin kirkollisten seikkojen lisäksi sillä, että kaupungin ja maakunnan nuoriso oppisi paremmin tarpeellista saksaa. Kielitaito hyödyttäisi valtakuntaa ja antaisi jopa paremman toimeentulon kuin ruotsin kieli. Saksan kieli nähtiin myös välineenä venäjän kielen aseman parantamiseksi, sillä saksan katsottiin olevan kielellisesti lähempänä venäjää kuin ruotsin kielen.⁵⁴

Gabriel Laguksen mukaan saksan kielen keskeisyys talouselämässä käy ilmi oikeuteen toimitetuista asiakirjoista, jotka oli yleensä aina kirjoitettu saksaksi. Laguksen tulkinnan mukaan oikeuspöytäkirjoista paljastuu lisäksi, että juuri saksa oli kauppiasperheissä yleinen kanssakäymisen kieli. Kun kaupunkiin päätettiin perustaa lastenkoulu vuonna 1698, sen opetuskieleksi valittiin saksa, vaikka esimerkiksi konsistori vastusti tätä. Kauppiasperheiden ohella useat kaupunkiin asettuneet upseerikotitaloudet olivat lähtöisin Liivinmaalta, joten heille saksa oli tuttu kieli.⁵⁵ Lagus näkee saksan kielen taidon säilyneen osin johtuen Viipurin syrjäisestä sijainnista, mutta siihen vaikuttivat vahvasti myös aktiiviset kauppakumppanuudet Hollannin ja Saksan suuntaan. Kaupunkia ympäröivien alueiden rahvas ja alempi porvaristo sekä palkolliset olivat yleensä äidinkieleltään suomenkielisiä ja heidän kanssaan puhuttiin usein suomea, mikä osaltaan syrjäytti ruotsin kielen asemaa. Myös lapsia kannustettiin hallitsemaan saksan kieli.⁵⁶

Toisenlaisiakin näkemyksiä on esitetty ja venäläinen kirjailija Filipp Vigel, joka 1700-luvun loppupuolella kävi kaupungissa, näki Viipurin venäläistyneen. Venäjän kieltä puhuttiin kaikkialla ja johtavat kauppiat ja porvarit olivat venäläisiä. Vigelin mukaan tämä oli luonnollista, sillä jo puoli vuosisataa aluetta hallinneet venäläiset olivat astuneet ”syrjäytettyjen” ruotsalaisten tilalle ja saavuttaneet etusijan ”maan omien asukkaiden”, suomalaisten ja karjalaisien sijaan. Vigelin näkemystä on kuitenkin pidetty pintapuolisena, sillä todellisuudessa saksalaisten merkitys oli voimistunut huomattavasti enemmän kuin venäläisten.⁵⁷ Venäläiset olivat kuitenkin muista erottuva joukko, sillä he pysyivät pitkälti omana, erillisenä ryhmänä ja näin muodostivat selkeän vastakohdan saksalaisille. Viipurissa erotettiin 1700-luvulla tavallisesti ainoastaan ”saksalaiset” ja ”venäläiset porvarit”.⁵⁸ Vigelin kuvauksessa voi erottaa kansallisen itsetehostuksen, mutta todennäköisesti hän myös liikkui lähinnä venäläisten parissa ja tämä osaltaan loi käsitystä venäläistyneestä kaupungista.

Venäläiset vaikuttivat muodostaneen uskonnollisesti, kielellisesti ja kulttuurisesti muista väestöryhmistä eriytyneen joukkonsa⁵⁹, mutta kaupankäynti ja muu kanssakäyminen johti siihen, että porvaristo hankki todennäköisesti melko pian auttavan venäjän kielen taidon – osa jopa niin hyvän, että he saattoivat tarvittaessa toimia tulkkeina Pietarissa.⁶⁰ Venäläisten sotilaiden suuri määrä antoi luonnollisesti osaltaan Viipurille venäläisen leiman.

Viipuriin sijoitettujen venäläisten joukko-osastojen mukana kaupunkiin saapui myös upseerien vaimoja ja perheitä, sekä runsaasti kaupustelijoita (marketentteja⁶¹) ja pappeja, mutta myös käsityöläisiä. Eräs käsityöläisistä oli räätäli Matthias Notkolin, jonka ylikomendantti Peter Stupischen⁶² oli houkuttellut Viipuriin. Nimestään päätellen Notkolin oli syntyperältään suomalainen, mutta hän oli saanut oppinsa Pietarissa. Notkolinin pyrkimys räätälimestariksi aiheutti ammattikunnassa vastustusta, sillä häntä pidettiin epäpätevänä ja osaamattomana, minkä osaltaan nähtiin olevan seurausta oppivuosista Pietarissa. Koska Venäjän ammattikuntalaitos oli vähemmän säädelty ja avoimempi kuin ruotsalainen, sen ei katsottu takaavan kunnollista oppia. Muutenkin Viipurissa haluttiin pitää kiinni ruotsalaisesta ammattikuntalaitoksesta, sillä se takasi paremmat mahdollisuudet käsityön laadun valvontaan ja koko kaupungin käsityöelinkeinojen säätelyyn. Notkolinia vastustava ammattikunta vetosi myös hänen ulkomaalaisuuteensa ja Notkolinin mestarinstatuksen kielteiseen vaikutukseen heidän lapsilleen sekä täysinoppineille kisälleille. Tämä oli tyypillinen argumentti, sillä ammatinharjoituksen haluttiin jatkuvan isiltä pojille ja mestarivalinnoissa korostettiin pyrkimystä taata toimeentulo kaupungin omille pojille.⁶³ Käytännössä kuitenkin esimerkiksi Turussa vain pieni osa mestarin aseman saavuttaneista oli kaupungin käsityöläisten jälkeläisiä.⁶⁴

Matthias Notkolinilla oli kuitenkin vaikutusvaltaisia puolestapuhujia. Viipurin maistraatti korosti tässä yhteydessä tehtävänsä varmistaa, että kaupungissa oli tarvittava määrä käsityöläisiä, joiden palveluksia tarvittiin. Vaikka Viipurissa oli paljon ammattitaitoisia räätälimestareita, maistraatin näkemyksen mukaan kaupungista ei kuitenkaan löytynyt kunnollista naistenvaateräätäliä (*Frauentimmer Kleider Gesellen*), jollainen puolestaan Notkolin olisi. Maistraatti jopa nosti esiin muuttuneen muodin ja perusteli Notkolinin tarpeellisuutta sen kautta. Yleisesti 1700-luvulla kulutuskulttuuri oli muuttumassa ja tämä näkyi erityisesti vaatetuksessa; harvalukuisille naistenräätäleille oli runsaasti työtä muodinmukaisten vaatteiden ompelemisessä⁶⁵. Notkolinin puolesta kirjelmöi myös ylikomendantti Stupischen, joka kertoi Notkolinin tehneen naistenvaatteita Pietarissa sekä hänen perheelleen, että muille säätyläisille ja porvaristolle. Stupischen pyysi maistraattia ottamaan hänet mestariksi, jolloin hän voisi vaivattomammin tehdä naistenvaatteita sekä upseeriperheiden tarpei-

siin että muille myös Viipurissa.⁶⁶ Notkolinin mestarinoikeuksien kohtalosta ei ole tietoa, mutta ylikomendantin lausunnosta päätellen hänellä riitti työsarkaa upseerien rouvien vaatettamisessa, oli hän räätälimestari tai ei. Tapaus todistaa kuitenkin erityisesti venäläisen sotaväen huomattavasta taloudellisesta ja kulttuurisesta merkityksestä, joka heijastui aina materiaaliseen kulttuuriin saakka.

PYRKIMYKSIÄ PORVAREIKSI JA KROUVINPITÄJIKSI

Kuten Notkolinin tapauksessa, ulkopuolisuuteen, kuulumiseen ja kieleen liittyvät seikat nousivat usein esiin juuri porvarisstatusta haviteltaessa.⁶⁷ Aikaisempi ruotsalainen vänrikki M. M. Soltau valitti vuonna 1739 oikeuskollegioon siitä, että Viipurin maistraatti oli hylännyt hänen hakemuksensa porvarisoikeuksista. Soltau mainittiin Viipurin ”asukkaana” ja oman kirjelmänsä mukaan hän oli harjoittanut jo pitkään kaupungissa elinkeinoaan ja hoitanut kaikki taloudelliset velvoitteensa. Maistraatin mukaan hän olikin harjoittanut krouvinpitoa Pyhän Annan kruunussa, sillan pielessä vuoden ajan ja oli myös maksanut siitä neljä ruplaa kaupungin kassaan, mutta porvarisoikeutta hänelle ei haluttu myöntää.⁶⁸

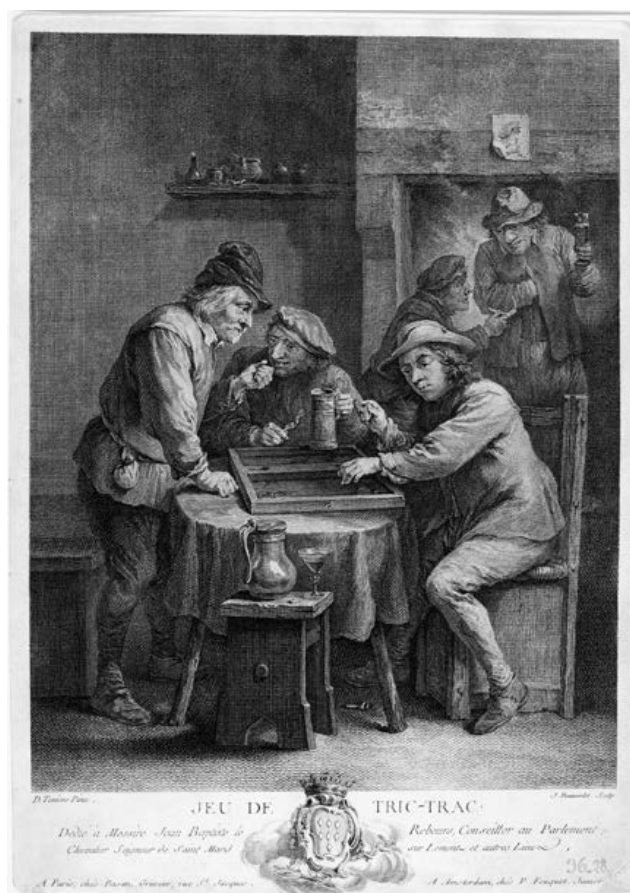
Kaupungeissa käsityöläismestareiden määrää pyrittiin rajaamaan ja ammattikuntien edustajat sekä maistraatti arvioivat uusien mestareiden tarvetta. Ensisijaisesti pyrittiin aina turvaamaan elanto kaupungissa jo työskenteleville mestareille kisälleineen ja oppipoikineen. Kontrolli toimi niin maallisella kuin kirkollisella puolella, sillä samaan tapaan oli mahdollista evätä muutto-oikeus monilapsilta perheiltä tai henkilöiltä, joiden epäiltiin joutuvan myöhemmin yhteisön huollettaviksi.⁶⁹ Viipurilainen Simon Richter mainitaan nuorena räätälinä jo vuonna 1752,⁷⁰ mutta vajaan kymmen vuoden päästä hän haki oikeuskollegiosta saakka maistraatin häneltä epäämää oikeutta pitää krouvia. Richter valitti, ettei hän kyennyt hankkimaan itselleen elantoa tai ylläpitämään kisällejä ”tässä pienesä ja elinkeinoja vailla olevassa kaupungissa” vallankaan sen jälkeen, kun raati oli nostanut räätälimestareiden määrän neljästä kuuteen. Hän oli yli 50-vuotias, heikko ja monella tapaa sairaaloinen, minkä vuoksi hän toivoi voivansa elättää perheensä krouvinpidolla. Richter antoi ymmärtää, että ansaitakseen elannon käsityöläisenä olisi pitänyt olla nuori ja terve. Richterin tapauksessa on erityisen kiinnostavaa, että maistraatti kyseenalaisti hänen perustelunsa hakea oikeutta krouvinpitoon ja mainitsi sekä sairauden että suuren perheen ”oletettuina” ja ”väitettyinä”. Maistraatin mukaan sairaus ei myöskään estänyt ammatinharjoitusta, jos oli hyviä oppipoikia.⁷¹ Maistraatin perustelut viittaavat kuitenkin siihen, että Richteriä ei selvästikään tunnettu kaupungissa kovin hyvin, vaikka asukasmäärä ei tuolloin vielä ollut järin suuri ja hän oli harjoittanut krouvinpitoa jo pidemmän aikaa. Todennäköisesti jossakin määrin epäuskottavina pidetyt perustelut

vaikuttivat krouvinpito-oikeuksien epäämiseen ja hänen haluttiin todistaa sairautensa ”uskottavan” lääkärin todistuksella. Myöhemmin hän kuitenkin esiintyi jälleen räätälimestarina.⁷²

Krouvin pitäminen eli ”kapakointi” oli aksiisinalainen porvariselinkeino, jolla erityisesti kaupungin köyhät asukkaat, kuten leskivaimot, elättivät itsensä. Myös maistraatti totesi tämän vastineessaan Soltauulle todeten, että ”sattuneiden onnettomuuksien vuoksi asemansa ja turvatut olosuhteensa menettäneitä porvarisleskiä ja suojattomia porvareiden lapsia oli paljon, ja heille krouvinpito on ainoa tapa elättää itsensä”. Viipuriin majoitettuja venäläisjoukkoja seuranneet sotilasmuonakauppiat sekä muut sotajoukkoja varustavat kauppiat pyrkivät lisäksi saamaan osansa ja pistivät kapakoita pystyyn.⁷³

Soltaun tapauksessa porvarisoikeuksien epäämistä perusteltiin hyvin perinteisesti. Ensisijaisesti häntä ei haluttu porvariksi, koska porvareita oli jo paljon, ja huonon ajan vuoksi mahdollisuudet elinkeinon harjoittamiseen olivat vähissä. Lisäksi maistraatti nosti esiin lukuisat kaupungissa syntyneet porvarislapset, joilla kaikilla tuskin tulisi olemaan tulevaisuutta porvareina ja jotka sen vuoksi joutuisivat joskus etsimään elantoaan muualta. Usein vielä 1800-luvullakin porvarisoikeuksia myönnettäessä katsottiin tärkeäksi, että hakija oli ”oman kaupungin lapsi”.⁷⁴ Maistraatti totesi epäämistä perustellessaan lisäksi, että vaikka käsityöläinen olisi ollut opissa riittävät vuodet, ei elinkeinonharjoitukseen välttämättä ollut mahdollisuuksia, mikä viittasi siihen, että Soltauulla ei koulutustaustaa ollut.

Soltau puolestaan korosti kovaa työtään kaupungissa, mutta epäili ennen kaikkea maistraatin suhtautuvan häneen epäillen hänen ruotsalaisen nasaali-

Krouvinpito-oikeudesta kaupungissa kiisteltiin usein, sillä se nähtiin hyvänä mahdollisuutena toimeentuloon myös niille, joille perinteiset kaupunkielinkeinot eivät tuoneet elantoa. Krouveissa syötiin, juutiin ja kulutettiin aikaa seurustellen sekä pelaten. Kuparipiirroksessa 1700-luvulta miehet pelaavat krouvissa tric-tracia, joka oli eräs backgammonin muoto.

ääntämyksensä vuoksi (*ein Schwedischer Nasal*). Soltau esitti, että hänen passistaan voisi kuitenkin tarkastaa, että hän ei ollut edes Ruotsista kotoisin, vaan Lyypekistä. Koska hän kuitenkin mainitsi, että hänet oli passilla ”vapautettu” Ruotsista, niin oletettavasti hän oli syntynyt siellä ja palvellut Ruotsin armeijassa. Maistraatti esittikin vaihtoehtona, että hän voisi passillaan palata ”ruotsalaiselle puolelle” ja saada sieltä eläkettä.⁷⁵ Soltaun mukaan häntä kuitenkin tuli pitää ensi sijassa Venäjän alamaisena, koska hänellä oli siellä kiinteää omaisuutta. Soltau siis halusi esiintyä mieluummin venäläisenä kuin ruotsalaisena saadakseen porvarisoikeudet Viipurissa.⁷⁶ Maistraatti epäsi anomuksen perustellen sitä perinteisillä argumenteillaan.

Soltau vetosi nimenomaan kieleen ja kansallisuuteen, mikä viittaa siihen, että kaupunkilaisille ne olivat erityisen merkityksellisiä – ne tunnistettiin ja tunnustettiin kaupungin valtasuhteisiin sekä ylipäätään toimintamahdollisuuksiin liittyvinä ominaisuuksina ja piirteinä, joita yksilöillä joko oli tai ei ollut. Soltaun kommentit viittaavat lisäksi siihen, että aikalaisten näkemys kansallisuudesta tai identifioituminen ei perustunutkaan välttämättä syntyperään ja etniseen taustaan, vaan asuinpaikkaan ja kiinteään omaisuuteen, eli pikemmin alamaisuuteen. Vaikka Soltau toki argumentoi tarkoituksenmukaisesti ja omaa etuaan silmällä pitäen, täytyi väitteiden perustua yleisesti tunnustettuihin seikkoihin, jotta niillä olisi ollut vastakaikua. Integroituminen ja legaali näkökulma saattoivatkin olla aikalaisille relevantteja määriteltäessä yksilön kansallisuutta, vaikka tutkimuskirjallisuudessa ovat korostuneet kieli ja etninen tausta, joskus jopa sukupolvien takaa.

RIITAA RINKELEISTÄ, TINAAMISESTA JA MAJOITUKSESTA - VENÄLÄISET TALOUDELLISENA UHKANA

Viipuriin saapuneiden venäläisten yrittäjien ja kauppiaiden nähtiin heti 1720-luvulta saakka aiheuttaneen ikävyyksiä ”aidoille” porvareille. Vähitellen venäläisille kauppiaille myönnettiin myös porvarisoikeuksia, mutta ei mielellään oikeuksia käydä ulkomaankauppaa. Kaupungissa oli lisäksi runsaasti sellaisiakin venäläisiä kauppiaita, jotka eivät olleet porvareita.⁷⁷ Jo toukokuussa 1721 porvaristo ehdotti tupakalla, oluella ja paloviinalla kauppaa käyvien venäläisten karkottamista⁷⁸ ja viittä vuotta myöhemmin osa kaupungin porvareista valitti maistraatille muun muassa, että useat venäläiset riistivät kaupungin porteilla väkivalloin talonpojilta heidän tavaransa vastoin privilegioita.⁷⁹ Kaikki tuotteet olisi pitänyt toimittaa torille saakka avoimesti myytäviksi ja kaupankäynti porteilla oli kiellettyä.⁸⁰

Ongelmia ei kuitenkaan ollut yksinomaan kaupungin porteilla, vaan esimerkiksi porvaristoon kuulumattomat venäläiset sotilaskaupustelijat kävivät kaup-

paa kaikenlaisilla kotimaisilla ja ulkomaisilla tuotteilla. Useilla suurkauppiaille oli lisäksi venäläisiä puotipalvelijoita, joista osa hoiti puotia hyvin itsenäisesti. Toisinaan olikin vaikea erottaa, oliko kyse esimerkiksi venäläiseltä talonpojalta takavarikoiduista tavaroista vai viipurilaisen kauppiaan omaisuudesta. Sama tilanne säilyi läpi vuosisadan, sillä vielä elokuussa 1782 kauppiaat P. H. Tesche, Hans Sutthoff, M. J. Schmidt ja Chr. Alopaeus muistuttivat maistraattia anomuksestaan, että monien sotilaskaupustelijoiden, venäläisten talonpoikien ja vieraiden kaupunkien kauppiaiden harjoittama laitton kauppa piti estää. Valittajat eivät edes kysyneet nimeämään henkilöitä, koska heitä oli niin paljon. Asiaa päätettiin tuolloin selvittää.⁸¹

Kauppiaiden lisäksi myös käsityöläiset näkivät venäläiset uhkana ammatinharjoitukselleen ja toimeentulolleen. Vuonna 1746 kaikki kaupungin käsityöläiset valittivat varuskunnan käsityöläisistä, jotka veivät heiltä leivän.⁸² Erityisen ongelmallinen ala oli leipominen, joka oli sekin käsityötä ja luvanvaraista toimintaa, mutta jota oli helppo tehdä lähes kenen tahansa. Vuonna 1782 leipuri Andreas Jacobssohn valitti venäläisten vaimojen tekemän hänelle haittaa leipomalla rinkeleitä ja myymällä niitä julkisesti, mutta maistraatti oli antanut kyseisille vaimoille oikeuden leipoa pieniä rinkeleitä ja muita leivonnaisia.⁸³ Leipominen ja leipomusten myyminen olikin usein kaupungeissa krouvinpidon tapaan sosiaaliavun muoto, jolla saatettiin antaa köyhille mahdollisuus elättää itsensä ja välttyä näin kaupungin avun varaan joutumiselta. Se oli kaupunkihallinnolle edullinen ratkaisu, mutta viralliset leipurit kokivat sen oikeuksiensa loukkaukseksi.⁸⁴

Yhtenä ammattikuntien keskeisimmistä tehtävistä oli suojata omien jäseniensä etuja ja monelta suunnalta kuului valitusta venäläisestä kilpailusta: suutareille ei ollut töitä, kun sotamiehet tekivät töitä kaupunkilaisille, ja kun venäläiset kauppiaat möivät puodeissaan saappaita, kenkiä ja tohveleita; kuparisepät valittivat venäläisten kulkevan talosta taloon ja tinaavan kaiken mahdollisen tinattavan; kaupungit sorvarit esittivät joutuvansa mierontielle venäläisen kilpailun vuoksi ja puusepätkin valittivat haitanteosta elinkeinolleen.⁸⁵ Tämä oli yleistä retoriikkaa, mutta Viipurin kohdalla valitukset epäilemättä viestivät siitä, että kaupungissa oli ylitarjontaa työvoimasta ja toimeentulo huolestutti asukkaita. Koska venäläiset nähtiin tulokkaina, he olivat ilmeinen syytösten kohde uhkaavaksi koetussa taloudellisessa tilanteessa.⁸⁶

Toki uhkia elinkeinoille tuli muistakin suunnista. Toisinaan porvarit valittivat, että kaupunkiin purjehtineet ”vieraat” pitivät avoimia kojuja ja myivät monenlaisia tuotteita vastoin kauppasääntöä ja muita määräyksiä, joskus taas uhka nousi oman ammattikunnan tai jopa kotitalouden sisältä. Vuosisadan puolimaissa peruukintekijä ja kestikievarinpitäjä N. A. Schmidt valitti kisällistään sekä Abraham Strandmanista, jotka uhkasivat hänen asemaansa kaupun-

gin ainoana peruukintekijänä. Schmidtkään ei ollut syntyjään viipurilainen vaan kouluttautunut ja saanut porvarisoikeudet Tallinnassa.⁸⁷

Tilanne ei ollut helppo myöskään venäläisille ja samaan tapaan he kokivat oikeuksiaan loukattavan. Keväällä 1781 Viipurin venäläisten kauppiaiden vanhin Isak Andrejev syytti kahta venäläistä talonpoikaa siitä, että nämä kuljeksivat pitkin katuja myyden muun muassa vehnäleipää ja nauvoja. He myös vaihtoivat tuotteita suoraan talonpoikien viljaan, mikä samalla tapaa kuin tuotteiden ostaminen jo kaupungin porteilla, loukkasi kauppiaiden oikeuksia. Samassa yhteydessä eräs raatimiehistä kertoi juuri sen kaltaisen, porvaristoon kuulumattoman väen pettävän kaupunkiin saapuvia talonpoikia ja totesi lisäksi venäläisväestön keskuudessa olleen levottomuuksia. Asetelma ei siis ollut yksiselitteisesti etniseen taustaan kytkeytyvä, vaikka toki valitukset venäläisistä toistui asiakirjoissa useammin ja niitä on myös tutkimuksessa referoitu aktiivisesti. Eräs venäläinen porvari totesi vuonna 1769: ”Minä olen syntyäni venäläinen siis totisesti täkäläisten kansallisporvariain vainon alainen”.⁸⁸

Kieli ja etninen tausta olivat selkeästi venäläisiä omaksi ryhmäkseen erottavia tekijöitä, mutta lisäksi uskonto, tavat ja kulttuuriset sekä taloudelliset seikat, kuten maaorjien omistaminen ja käyttäminen, erottivat heitä muista kansallisuuksista ja rakensivat toiseutta. Laajentuva kauppias- ja käsityöläisryhmä mahdollisti sen, että venäläiset saattoivat elää ja seurustella lähinnä keskenään.⁸⁹ Viipuriin runsain määrin 1700-luvun kuluessa Venäjältä saapuneiden suurkauppiaiden sekä rihkama- ja elintarvikekauppiaiden totutusta poikkeavat tavat tekivät myös näkyvää eroa suhteessa muuhun kauppiaskuntaan. Venäläiset pitivät luterilaisista poiketen kauppuotejaan auki sunnuntaisin, minkä lisäksi venäläiset näkemykset ammattikunnista sekä niiden roolista poikkesivat huomattavasti ruotsalaisista käytännöistä, joista Viipurissa haluttiin pitää kiinni.⁹⁰ Kun kaupunginviskaali syytti vuonna 1797 venäläisiä kauppiaita puotien pitämisestä auki sunnuntaisin jumalanpalvelusten aikaan, he kertoivat olleensa ensin venäläisessä kirkossa ja puolustivat kauppojen aukioloa jumalanpalvelusten jälkeen sillä, että maalta kaupunkiin tulleiden talonpoikien piti päästä asioimaan. Seuraavana vuonna päätettiinkin, että venäläiset puodit saivat olla sunnuntaisin auki klo 13 alkaen sotilaiden tarpeita varten, mutta sunnuntaiaukiolosta esiintyi valituksia vielä myöhemminkin.⁹¹

Kaupan ja käsityön ohella sotilaiden majoittaminen aiheutti ristiriitoja. Sotilaita on yleensäkin pidetty levottomuuksia ja väkivaltaisuksiakin aiheuttavana sekä provosoivana ryhmänä, mutta Viipurin oikeusistuimissa tämä ei juurikaan näy, koska ristiriidat soviteltiin yleensä erillisissä sotilastuomioistuimissa.⁹² Selkeä poikkeus tästä oli majoitus, jota kaupungin hallinto osaltaan organisoii. Sekä kaupungissa pysyvämmin oleskelevat, mutta myös läpikulkumatalla olevat

upseerit ja sotamiehet tarvitsivat majoitusta. Majoitusrasitus koski niin porvareita kuin muitakin talonmistajia, mutta maistraatin jäsenet, papisto, virkamiehet, joilla ei ollut vuokrattavia huoneita, sekä köyhiksi luokiteltavat kotitaloudet oli vapautettu rasituksesta. Porvariskodeille majoitusvelvoite oli 1700-luvulla ja vielä 1800-luvun alkupuolellakin taloudellisesti raskas rasitus, ja aiheutti sekä ristiriitoja majoitustaakan ja siitä maksettavien korvausten jakautumisesta, että välikohtauksia sotilaiden ja porvareiden kesken. Venäläissotilaat olivat toisinaan omavaltaisia ja kurittomia, ja viipurilaiset vastahakoisia. Syntyi sanaharkkoja ja ovia jouduttiin avaamaan väkivalloin. Jo 1700-luvulla rakennettiin kasarmeja ja pyrittiin vähentämään tarvetta majoittaa sotilaita yksityiskoteihin.⁹³

Majoitus kuitenkin aiheutti ainakin vuosisadan alkupuoliskolla valituksia ja eripuraa niin suhteessa venäläisiin kuin kaupungin sisälläkin. Jo vuonna 1721 raatimies Reinhold Boisman valitti luokseen majoitetusta majurista, ja Hindrich Dannenberg puolestaan pyysi vuonna 1730 pitkässä kirjelmässään vapautusta kritisoiden erityisesti majoitusrasituksen epätasaista jakautumista. Varakkaat kaupunkilaiset saattoivat olla kokonaan vapautettuja, kun taas hänen kaltaisensa kantoivat raskaimman taakan rasituksesta. Lisäksi hän ihmetteli sitä, että kaupungissa oli majoituskäyttöön sopivia asumattomia taloja samaan aikaan kuin monet joutuivat itse majoittumaan sukulaistensa luona annettuaan talonsa majoituskäyttöön.⁹⁴ Majoituskysymyksissä kritiikin kohteena vaikuttikin olleen sotilaiden lisäksi maistraatti, joka toimintaa organisoii.

LOPUKSI

Ruotsalaisen nasaalin tunnistaminen ja sen nostaminen esiin aikalaieskusteluissa kuvaa konkreettisesti sitä, kuinka herkästi 1700-luvun Viipurissa yksilön puhetapa ja ääntämys paljastivat henkilön taustan. Yksilöiden identifioimiseksi oli olennaista tietää, mistä kukin oli kotoisin, millä asialla ja oikeutuksella hän kaupungissa liikkui, ja miten hänen toimintansa vaikutti kuulijaan itseensä. Vaikka kaupunki ei ollut järin suuri, enemmän ja vähemmän tilapäisiä kulkijoita oli sitäkin enemmän, ja kaupungissa majailevaa väkimäärää lisäsi suuri joukko venäläisiä sotilaita. Viipurin kulttuurinen monimuotoisuus oli pitkän kehityksen seurausta ja 1700-luvun alkupuolella tapahtunut rajalinjan siirtäminen merkitsi ennen kaikkea Venäjän suunnasta tulevien asukkaiden – luvallisten ja luvattomien – määrän kasvua.

Etnisyyden määrittely ja arkinen kielenkäyttö ovat lähteistä vaikeasti tavoitettavissa, mutta siitä huolimatta ne olivat olennainen osa aikalaisten arkea, ajattelua ja identiteettiä. Viipurilaiset määrittelivät ja luokittelivat toisiaan etniseen taustaan vedoten ja käyttivät sujuvasti kansallisiin ryhmiin kytkeytyviä

käsitteitä – toinen asia on se, mitä he niillä itse ymmärsivät. Esimerkiksi M. M. Soltau selitti taustaansa ja pyrki oikeuttamaan vaatimuksensa häivyttämällä oman etnisen syntyperänsä ja korostamalla sen sijaan Venäjän alamaisuutta ja jäsenyyttään kaupunkiyhteisössä. Selvästi kuitenkin ruotsalaisen nuotin säilyminen puheessa oli hänen näkökulmastaan paljastava ja epäsuorasti Soltau syytti maistraattia oikeuksien epäämisestä hänen taustansa vuoksi, kun taas kaupungin virkamiehet argumentoivat yksinomaan asiapohjaisesti.

Etnisyys ja kieli sekä kielitaito ovat usein korostuneet ristiriitatilanteissa; niillä perusteltiin vaatimuksia ja oikeutettiin valituksia, mutta pohjimmiltaan ne kytkeytyivät aina johonkin muuhun asiaan, kuten toimeentuloon ja elinkeinonharjoitusmahdollisuuksiin. Kieli oli kanssakäymisen väline ja pääasia oli saada asiat sujumaan, vaikka sitten englanninkielisillä dokumenteilla – ja siinä selvästi onnistuttiinkin. Kielen merkitys ja asema muuttuivat varsinaisesti vasta 1800-luvulla, jolloin kielikysymys kytkettiin kansalliseen heräämiseen ja erityisesti suomalaiskansallisen identiteetin rakennustyöhön. Kielipolitiikkaa tehtiin tietoisesti erityisesti vuosisadan jälkipuoliskolla ja se on heijastunut myös 1800- ja 1900-luvun vaihteessa Viipurista kirjoitettuihin historiateoksiin sekä kielten että ”kansallisuuksien” ja suomalaisuuden korostamisena. J. W. Ruuthin ansiokkaat tutkimukset ovat tässä suhteessa aikansa tuotteita. Niiden varaan on kuitenkin rakentunut monta kerrosta tulkintoja Viipurin menneisyydestä, kaupungin etnisestä sekä kielellisestä todellisuudesta.

Kielen ja etnisyyden tutkimiseen ei juurikaan ole historiallisia lähdeaineistoja, joissa niihin suhtauduttaisiin tiedostaen, sillä molemmilla on ollut pikemmin välineellistä arvoa oikeuksien, velvollisuuksien ja toimintamahdollisuuksien määrittämiseen. Viranomaisaineistoista on mahdollista tavoittaa pilkahduksia monikulttuurisen kaupungin arjesta, mutta niillä ei pääse käsiksi esimerkiksi kielen merkittävään rooliin identiteettityössä. Matkakuvaukset ja vastaavat puolestaan ovat itsessään tiedostettua tai tiedostamatonta identiteettityötä ja sellaisenaan antavat omasta näkökulmastaan tarkoituksenmukaisen kuvan kokemuksista. Olisikin aika ryhtyä purkamaan Viipurin historiaan ladattuja tulkinnallisia kerrostumia myös kielellisten olosuhteiden ja etnisyyden suhteen, kuten perustutkimuksenkin osalta. Monikulttuurisesta arjesta 1700-luvun kaupunkitodellisuudessa tiedetään edelleen melko vähän.

Viitteet

- 1 Kiitän FT Merjaa Uotilaa arvokkaista kommentteista käsikirjoitukseen.
- 2 Ks. Rosén 1940, 97-103. Rauhankriisistä myöhemmässä viitekehyksessä, ks. Karonen & Tarjamo 2006.
- 3 Ks. esim. Ruuth & Kuujo 1975; Tandefelt 2002, 36, ks. myös laajemmin; Viikuna 2017.
- 4 Lagus 1889, 22-23; Ruuth & Kuujo 1975, erityisesti 53, 63; Kaukiainen 2013a, 206. Varsinaisen piirityksen aikana asukkaat piiloutuivat ja lähtivät kaupungista mahdollisuuksien mukaan, ks. Ruuth & Kuujo 1975, 13; Tandefelt 2002, 36; Paaskoski 2012, 18.
- 5 Koska kaupungin oikeus- ja hallintokoneiston tuottama aineisto on valtava, ei tätä artikkelia varten ole ollut mahdollista tutkia systemaattisesti esimerkiksi maistraatin pöytäkirjoja. Oikeuskollegion asiakirja-akteihiin on koottu senaatin talousosaston aktien tapaan kaikki tietyn asian käsittelyyn liittynyt aineisto, eli ne sisältävät lähinnä otteita kaupunkihallinnon pöytäkirjoista, todistuksia ja kirjelmiä. Koska kaikista niihin sisällytetyistä dokumenteista ei välttämättä ilmene, mistä asiakirjasta on kyse, on kussakin alaviitteessä viitattu koko aktiin ja käytetty arkistoidessa aktille annettua luonnehdintaa. Akteihiin on usein koottu dokumentteja useamman vuoden ajalta, joten itse aktin vuosiluku saattaa erota siihen sisältyvien yksittäisten dokumenttien laatimisvuosista; tekstissä esitetty vuosiluku eroaa siis toisinaan aktin vuosiluvusta. Suorissa sitaateissa on käytetty alkuperäislähteen kirjoitusasua, mutta isoja kirjaimia on käytetty nykykäytännön mukaisesti alkuperäisasiakirjojen vaihtelevien käytänteiden vuoksi.
- 6 Ruuthin ruotsinkieliset teokset Viipurin historiasta julkaistiin vuonna 1906, suomeksi ne ilmestyivät 1908.
- 7 Pietarissa sijainnut Liivinmaan, Viron ja Suomen oikeuskollegio toimi vetoomustuomioistuimena viimeistään vuodesta 1735 lähtien. Aluksi Viipurin provinssi oli Pietarin hovioikeuden alaisuudessa, mutta sen lakkauttamisen jälkeen valitukset osoitettiin oikeuskollegiolle. Toiminta vakiintui vuoden 1735 jälkeen, jolloin Viipurin ja Käkisalmen provinssien oikeudenhoidon ylin valvonta alistettiin oikeuskollegiolle. Paikallisella tasolla aikaisemman kaltainen ruotsalainen kaupunkihallinto maistraatteineen, raastuvanoikeuksineen ja kämnerinoikeuksineen toimi lähes koko 1700-luvun, lukuun ottamatta Katariina II:n kauden alue- ja paikallishallintouudistuksesta alkanutta ajanjaksoa vuodesta 1784 lähtien. Tällöin Viipurissakin toimi kaupunginmaistraatti vuoteen 1796. Maistraatin ja raastuvanoikeuden käsittelemät asiat kirjattiin kuitenkin läpi vuosisadan yhteen pöytäkirjaan ja Ruotsin Suomessa alkanut kaupunkihallinnon ja oikeudenhoidon eriytyminen tapahtui Vanhan Suomen kaupungeissa vasta 1820- ja 1830-luvulla. Ks. Ruuth & Kuujo 1975, 180-184; Paaskoski 2012, 35-38, 57-59; Rähä 2012, 18-19.
- 8 Kulttuurin käsitteestä, esim. Burke 2008, erityisesti 29-30, myös laajemmin; ks. myös Einonen 2013a, 4-5; Einonen 2013b, 114-115; Venäjän monikulttuurisuudesta, ks. Kappeler 2014. Teoksessa keskitytään Suomen osalta lähinnä 1800-lukuun.
- 9 Tutkimuksellisesta tilanteesta, ks. Knapas 2003, 53; Einonen 2013a, 5-6.
- 10 Knapas 2003, 53, ks. myös laajemmin.
- 11 Kuujo 1975, 10; Einonen 2013a, 5-6.
- 12 Einonen 2013a, 5, 8.
- 13 Einonen 2013a, 5-7; Tandefelt 2002, 29, monikielisydestä ja äidinkielestä, ks. 11-14.
- 14 Tandefelt 2002, 14, 29, 33-34; ks. myös Schweitzer 2008, 361.

- 15** Ks. Ruuth 1906, 793–804; Tandefelt 2002, 17–18, 28; Schweitzer 2008, erityisesti 161–190; Karonen 2013a, 106–107; Karonen 2013b, 251–258.
- 16** Ks. Linnus 1935, 11–39.
- 17** Ks. Tandefelt 2002, 32–35, 62; Einonen 2013a, 7, 16.
- 18** Lagus 1889, 19–20, 29; Ruuth & Kuujo 1975, 52–55; ks. myös Tandefelt 2002, 52, 55. Ks. 1780-luvun venäläisen aatellis- ja kaupunkijärjestyksen vaikutuksesta Viipuriin Ruuth & Kuujo 1975, 49–51.
- 19** KA, VHA, Viipurin kämnerinoikeus 11.3.1834; Einonen & Härkönen 2018.
- 20** Tandefelt 2002, 33–35.
- 21** Lagus 1889, 29–30.
- 22** Lagus 1889, 30–31; Ruuth & Kuujo 1975, 66, 94–95, 189–192; Einonen 2013c, passim; Katajala 2016, 63–70.
- 23** Lagus 1889, 23; Ruuth & Kuujo 1975, 49, 52; Kaukiainen 2013a, 221; Kaukiainen 2013b, 268, 273; Paaskoski 2013a, 61; Karonen 2018.
- 24** Ruuth & Kuujo 1975, 51; maaorjista, ks. Einonen 2013b; Einonen 2013c, 41–45.
- 25** Ruuth & Kuujo 1975, 52.
- 26** Lagus 1889, 34.
- 27** Rosén 1940, 101–102; ks. myös Ruuth & Kuujo 1975, 167–170.
- 28** Rosén 1940, 101–102.
- 29** Lagus 1889, 35; Rosén 1940, 100; Tandefelt 2002, 37.
- 30** Rosén 1940, 102–103; Ruuth & Kuujo 1975, 24; Karonen 2013b, 247. Olen merkinnyt ilmauksen kotimainen mies lainausmerkeillä, koska se on Rosénin käyttämä käsite. Tekstistä ei käy ilmi keihin hän tällä viittaa, eikä alkuperäislähteessä käytettyä käsitettä kerrota. Von Campenhausenin ansiona on pidetty esimerkiksi Viipurin kuvernementin oman laamanninoikeuden perustamista ja aluehallintoreformia, ks. Paaskoski 2013b, 123–125, 130.
- 31** Rosén 1940, 97–100, 108; Paaskoski 2012, 39.
- 32** Engelhardt 1767, 38; Ruuth & Kuujo 1975, 24; Paaskoski 2012, 44–46.
- 33** Lagus 1889, 37.
- 34** KA, Oikeuskollegion arkisto, 9, 53 (Viipurista olevan viskaali Isak Beijerin valitus vallitsevasta sekasorrosta oikeudenhoidossa ja kaupankäynnissä 1738); Ruuth & Kuujo 1975, 170.
- 35** Rosén 1940, 97–100.
- 36** Ruuth & Kuujo 1975, 174; Paaskoski 2012, 49–50; ks. myös Engelhardt 1767, 43, 85–89. Myös provinssikanslian kanssa oli kiistaa vallankäytöstä, ks. KA, Oikeuskollegion arkisto, 13, 106 (Valitus, että provinssikanslia sekaantuu maistraatin oikeudenkäyttöön 1743).
- 37** KA, Oikeuskollegion arkisto, 43, 390, (Valitus, että kuvernementinkanslia lähettää määräyksensä kirjoitettuna venäjäksi); ks. myös Paaskoski 2012, 52–53.
- 38** Ruuth & Kuujo 1975, 174. Kielenkääntäjä Buschin etunimeä ei mainita.
- 39** KA, VMA, Viipurin maistraatti 17.4.1721; KA, Oikeuskollegion arkisto, 11, 81 (Esitys, että kääntäjä Lundh nimitettäisiin raatimieheksi 1740); Lagus 1889, 41–42; Ruuth & Kuujo 1975, 174–175; Tandefelt 2002, 49.
- 40** Ruuth & Kuujo 1975, 55, 178. Oikeuskollegion aineistosta ei Astia-tietokannan mukaan kuitenkaan löydy kyseiseltä vuodelta kuin talonpoika Johan Kiiskin valitus viipurilaisista kauppiaista, mutta sen mainitaan olevan suomeksi. Ks. tästä KA, Oikeuskollegion arkisto, 218, 2214 (Viipurin pitäjältä olevan talonpoika Johan Kiiskin valitus kauppiaista Ladosta ja Wulfertista, jotka väitetyn velkavaatimuksen vuoksi ovat antaneet vangita kohdella kaltoin häntä [sic] 1775–1775).
- 41** Karonen 2018; KA, VMA, Viipurin maistraatti 18.12.1721; latinan- ja venäjänkielisistä dokumenteista, ks. esim. KA, oikeuskollegion arkisto, 2, 13, (Asiakirjat pormestari Reinecken sekä raatimiesten ja Viipurin porvareiden välisessä jutussa 1732–1732); KA, Oikeuskollegion arkisto, 9, 53 (Viipurista olevan viskaali Isak Beijerin valitus vallitsevasta sekasorrosta

- oikeudenhoidossa ja kaupankäynnissä 1738). Ruuthin ja Kuujon mukaan maistraatti kieltäytyi ottamasta vastaan ruotsinkielistä kirjelmää vuonna 1740 ja suomenkielisiä velkakirjelmia on liitetty aineistoon 1700-luvun lopulla, Ruuth & Kuujo 1975, 175.
- 42** KA, VMA, A II 1, 18.7.1730 päivätty velkakirjan kopio; Ruuth & Kuujo 1975, 174. Asiakirja ei kerro Duffusin etunimeä tai asemaa.
- 43** Ks. esim. KA, Oikeuskollegion arkisto, 2, 13 (Asiakirjat pormestari Reinecken sekä raatimiesten ja Viipurin porvareiden välisessä jutussa 1732); KA, Oikeuskollegion arkisto, 21, 193 (Esitys raatimiehen nimittämisestä, Wulfert jne. 1745).
- 44** KA, VMA, Ha:17, Acta 1730–1730, 1.6.1730.
- 45** Ruuth & Kuujo 1975, 174.
- 46** KA, Oikeuskollegion arkisto, 64, 593 (Maistraatin valitus A. J. Boismania, H. D. Sesemannia ja käsitaeseppä Strömiä vastaan näiden hullun ja kapinallisen käytöksen johdosta 1751).
- 47** Oikeuskollegion aktissa juttuun on liitetty myös muita vastaavia tapauksia. KA, Oikeuskollegion arkisto, 64, 593 (Maistraatin valitus A. J. Boismania, H. D. Sesemannia ja käsitaeseppä Strömiä vastaan näiden hullun ja kapinallisen käytöksen johdosta 1751); Ruuth & Halila 1974, 76; Ruuth & Kuujo 1975, 53.
- 48** Tandefelt 2002, 46; Einonen 2013a, 9.
- 49** Ruuth & Kuujo 1975, 55, 66–70, 173–174, 285. Sibbersen oli vaikeuksissa raadin kanssa myös muulloin, ks. Ruuth & Kuujo 1975, 125.
- 50** *”...der Seneca Sibbersen sowohl zu dem Dienste nicht habile, indem er ein rusländer, der kein russisch und finnisch verstände, als auch viele Facta begang die seine deposition ab officio verdient und nothwendig nach sich gezogen hätten iudem derselbe...”*. KA, Oikeuskollegion arkisto, 1, 6 (Kaupunginsihteeri Sibbersenin valitus porvaristoa ja raatia vastaan). Toisinaan kielitaitoa tai sen puutetta käytettiin myös argumenttina hylättäessä anomus porvarisoikeuksista, ks. Paloheimo 2012, 131, 134. Viipurissa puolestaan saattoi tulla toimeen niin monella kielellä, että porvariutta hakevalle riitti pelkkä venäjän kielen taito.
- 51** Lagus 1889, 17, 21–22; Ruuth & Kuujo 1975, erityisesti 66–70, 173–174, 285.
- 52** KA, VMA, Acta 1730–1730, 18.4.1730 päivätty etsintäkuulutus; vrt. esim. KA, VMA, Acta 1730–1730, 19.7.1730 päivätty etsintäkuulutus.
- 53** Lagus 1889, 16 (viite).
- 54** Ruuth & Kuujo 1975, 54, 207, 211.
- 55** Lagus 1889, 16. Laguksen käyttämä konsistori-käsite viitannee tuolloiseen Viipurin hiippakunnan tuomiokapituliin. Varsinainen Viipurin konsistori perustettiin 1720-luvulla. Kirkollisesta hallinnosta, ks. Paaskoski 2012, 72–73. Konsistorista ja sen toiminnasta, ks. myös Engelhardt 1767, 28, 85.
- 56** Lagus 1889, 17.
- 57** Vrt. tässä teoksessa Minard-Törmänen, 30–34.
- 58** Ruuth & Kuujo 1975, 66; Tandefelt 2002, 50.
- 59** Ks. Einonen 2013c.
- 60** Lagus 1889, 31; Tandefelt 2002, 34–35.
- 61** Marketenteista, ks. Ranta 1984, 30; Paloheimo 2012, 124–125.
- 62** Erilaisesta nimen kirjoitusasusta huolimatta kyse lienee ollut Viipurin linnan ylikomendantti Pjotr Stupišinista, joka sai myöhemmin Monrepos’*n* kartanoksi kehittyneen tilan haltuunsa kaupungin komendantin palkkatilana. Hän alkoi 1750-luvulla rakennuttaa kartanoonsa puistoa ja nimesi paikan Charlotten-thaliksi. Ks. Knapas 2013, 381–382.
- 63** KA, Oikeuskollegion arkisto, 128, 1191 (Viipurin räätälien ammattikunnan valitus Matthias Notkolonista koskien porvaris- ja mestarioikeuksia 1761); Vainio-Korhonen 1998, 134–143; Einonen 2013a, 10–14; Kaukiainen 2013, 221. Mestariksi pyrkivän hylkäämisestä ja valittamisesta, vrt. Vainio-Korhonen 1998, 117, 138, jossa ei kuitenkaan kerrota hylkäyksen syistä

- tai valitusprosesseista sen tarkemmin. Ulkomaalaisuudesta tai vieraudesta argumenttina, ks. myös Paloheimo 2012, 124; Rähä 2012, 138.
- 64** Vainio-Korhonen 1998, 125, ks. myös laajemmin 125–133 oppipoikien rekrytoimisesta ja oppiajasta.
- 65** Vainio-Korhonen 1998, 46–47, 113, räätäleistä ja räätälin työstä, ks. myös 45, 60–61, 84–89, naisten ja miesten vaatteista 52–57.
- 66** KA, Oikeuskollegion arkisto, 128, 1191 (Viipurin räätälien ammattikunnan valitus Matthias Notkolinista koskien porvaris- ja mestarioikeuksia 1761).
- 67** Muissa tutkimuksissa kerrotaan jonkun verran porvarisoikeuksien hakemisesta, mutta harvemmin anomusten hylkäämisestä tai valitusprosessista. Näissäkään tapauksissa ei esitellä osapuolten argumentointia. Ks. esim. Vainio-Korhonen 1998, 117, 138; Keskinen 2012. Maare Paloheimo puolestaan on keskittynyt paljolti juuri 1800-luvun alkupuolella senaatin talousosastolle lähetettyihin valituksiin ja avaa seikkaperäisesti syitä sekä argumentaatiota, ks. Paloheimo 2012, erityisesti 131–139. Myös Antti Rähä tuo esiin argumentteja päätösten taustalla, ks. Rähä 2012, 128–132.
- 68** KA, Oikeuskollegion arkisto, 9, 65 (Entisen ruotsalaisen vänrikin M. M. Soltaun valitus, että Viipurin maistraatti on hylännyt hänen hakemuksensa porvarisoikeuksista 1739). Valloituksen yhteydessä tuhoutuneelle Siikaniemen esikaupunkialueelle rakennettiin Pyhän Annan linnoitus eli Pyhän Annan Kruunu vuosina 1731–1742. Alue nimettiin sotilasalueeksi heti linnoituksen rakennustöiden alkaessa, mutta sen taakse kasvoi Neitsytniemen esikaupunki jo 1700-luvun kuluessa. Ks. Ruuth & Kuujo 1975, 100, 104; Katajala 2016, 65.
- 69** Einonen et al. 2016. Vuosien 1784–1785 hallinto- ja oikeusreformien ja vuoden 1785 venäläisen kaupunkijärjestyksen myötä Viipurin maistraatin rooli muuttui, sillä siihen saakka porvariksi, eli käsityöläisten kohdalla samalla mestariksi pääsyyn vaadittiin maistraatin hyväksyminen, jolloin kaupunkien porvaristo pystyi halutessaan estämään kauppiaksi tai käsityöläismestareiksi haluavien aiheet. Uudistusten jälkeen porvariksi sen sijaan pääsivät kaikki, joilla oli omaisuutta tietty vähimmäismäärä. Vanhaan tapaan palattiin jälleen 1800-luvulla, kun 1700-luvun alkupuolella Venäjään liitetyt alueet yhdistettiin Suomen suuriruhtinaskuntaan. Ks. tästä Ruuth & Kuujo 1975, 49–53; Kaukiainen 2013a, 219–220. Tässä esiteltujen tapausten aikaan noudatettiin ruotsalaista menettelyä, jossa maistraatilla oli keskeinen rooli ja porvarisoikeuksien myöntämisiä punnittiin tarkasti.
- 70** KA, Oikeuskollegion arkisto, 70, 660 (Viipurin räätälien ammattikunnan valitus tallinnalaisesta räätälistä Herman Helmsistä, joka hakee mestarinarvoa Viipurissa 1752–1752).
- 71** *”...in diesem kleinen und nahrlosen Städtchen”, ”angebliche Krancklichkeit”*. KA, Oikeuskollegion arkisto, 128, 1185 (Räätäli Simon Richterin valitus Viipurin maistraatista, joka on evännyt häneltä oikeuden harjoittaa krouvin pitäjän elinkeinoa 1761). Richter mainitaan räätälinä, vaikka hän ei ollut mestari. Paloheimon mukaan myös fyysistä vammaa saatettiin käyttää perusteena mestarisoikeuden epäämiseen, ks. Paloheimo 2012, 122, ks. myös 144. Vaikka Paloheimon tutkimus käsittelee 1800-luvun alkupuolta, ajanjakso on verrattavissa edeltävään vuosisataan.
- 72** KA, Oikeuskollegion arkisto, 174, 1667 (Viipurin räätälien ammattikunnan valitus maistraatin päätöksestä oppipoika Anders Stenbergiä vastaan olevassa jutussa 1768–1768).
- 73** KA, Oikeuskollegion arkisto, 9, 65 (Entisen ruotsalaisen vänrikin M. M. Soltaun valitus, että Viipurin maistraatti on hylännyt hänen hakemuksensa

- porvarisoikeuksista 1739); KA, oikeuskollegion arkisto, 129, 1193 (Porvari Hans Asikanuksen valitus Viipurin maistraatista, joka on evännyt häneltä oikeuden harjoittaa krouvin pitäjän elinkeinoa); Ruuth & Kuujo 1975, 63; Rähä 2012, 143; Karonen 2013b, 263–264; ks. myös Karonen 2013a, 87.
- 74** Einonen 2013a, 11; ks. myös Lagus 1889, 21; Paloheimo 2012, 137. Haminassa ja Lappeenrannassa maistraatti sysäsi vastuuta porvarisvalinnoista erityisille suosittelijoille ja heidän kauttaan porvaristolle, mutta pyrki suosimaan esimerkiksi kaupungissa jo ammattiaan harjoittaneita käsityöläisiä. Utta mestaria vastustettaessa paras argumentti oli vedota vähäiseen työmäärään, ks. Rähä 2012, 128–129, 131.
- 75** Passeista ja niiden käyttämisestä, ks. Westrin 1915 (red.), 180–182; Rähä 2012, 78, 123–124, 126, 182–183, 192–193; Einonen et al. 2016. Ilmeisesti Soltau oli myös majoittanut laittomasti sotilaita, mikä ei parantanut hänen mahdollisuuksiaan saada porvarisoikeudet.
- 76** Antti Rähän väitöskirja kertoo, kuinka Lappeenrannassa ja Haminassa korostettiin mielellään Venäjän alamaisuutta, mutta Viipurissa tilanne vaikuttaisi olleen toisenlainen. Ks. Rähä 2012, erityisesti 189–195.
- 77** Lagus 1889, 29; Ruuth & Kuujo 1975, 63; Karonen 2013b, 256.
- 78** KA, VMA, Viipurin maistraatti 11.5.1721.
- 79** Lagus 1889, 38; Ruuth & Kuujo 1975, 127.
- 80** Ruuth & Kuujo 1975, 132–134.
- 81** Ruuth & Kuujo 1975, 128; Tandefelt 2002, 48; samasta tematiikasta, ks. myös Karonen 2013b, 257–258.
- 82** KA, Oikeuskollegion arkisto, 29, 262 (Alistus, joka koskee Viipurin varuskunnan käsityöläisten aiheuttamaa haittaa kaupungin omien käsityöläisten työlle 1749); Karonen 2013b, 258.
- 83** Ruuth & Kuujo 1975, 147; vastaavista tapauksista, ks. Paloheimo 2012, 142–149.
- 84** Ks. Turun tilanteesta Vainio-Korhonen 1998, 109–111, 170–173; ks. myös Paloheimo 2012, 145, 147.
- 85** Ruuth & Kuujo 1975, 147, 149; ks. myös Vainio-Korhonen 1998, 142–143; Paloheimo 2012, 122–123.
- 86** Vrt. Rähä 2012, 150–153; ks. 1800-luvun tilanteesta Einonen 2013a, 14–15.
- 87** KA, Oikeuskollegion arkisto, 43, 393 (Viipurista olevan peruukintekijä ja kestikievarinpitäjä N. A. Schmidtin valitus Abraham Strandmanista ja peruukintekijäkisälli Norrmannista koskien laitonta haitantekoa hänen elinkeinolleen 1748); Lagus 1889, 38.
- 88** Ruuth & Kuujo 1975, 65, 127. Lainaus Ruuth & Kuujo. Vrt. Paloheimo 2012, 125–129 venäläisten kauppiaiden mahdollisuuksista saada porvarisoikeudet Helsingissä 1800-luvun alkupuolella, ks. myös 135–136 syytöksistä venäläisvastaisuudesta Vaasassa.
- 89** Einonen 2013a, 13–14, 16; Einonen 2013c, 47.
- 90** Ruuth & Kuujo 1975, 63–66; Ruuth & Kuujo 1981, 73; Einonen 2013c, 35–36.
- 91** Ruuth & Kuujo 1975, 129.
- 92** Ruuth & Kuujo 1975, 33; Ruuth & Kuujo 1981, 13; Ranta 1982. Eräässä päiväämättömässä asiakirjassa kuitenkin valitetaan sotilaan brutaalista käytöksestä, ks. KA, VMA, Ha:17, Acta 1730–1730.
- 93** Lagus 1889, 46; Ruuth & Kuujo 1975, 189–192; Ruuth & Kuujo 1981, 49–51; Ranta 1982; Einonen 2013c, 45–46; Katajala 2016, 65. Vrt. Haminan ja Lappeenrannan tilanteesta Rähä 2012, 153–173. Majoitusrasituksesta valittamisesta, ks. Paloheimo 2012, 112–113.
- 94** KA, VMA, Viipurin maistraatti 17.4.1721; KA, VMA, Ha:17, Acta 1730–1730 (7.11.1730 päivätty Hindrich Dannenbergin kirjelmä).

Lähdeluettelo

Alkuperäislähteet

Kansallisarkisto (KA), Helsinki

Oikeuskollegion arkisto, aktit

Kansallisarkisto (KA), Mikkeli

Viipurin maistraatin arkisto (VMA)

Maistraatin pöytäkirjat 1721 (A1), 1726 (A2)

Acta 1730–1730 (Ha:17)

Viipurin hovioikeuden arkisto (VHA)

Viipurin kämnerinoikeuden renovoidut pöytäkirjat, varsinaisasiain pöytäkirjat 1834 (Hcba:24)

Painetut lähteet

von Engelhardt, Nikolai Henrik (1767), *Die Beschreibung des Russisch Käyserlichen Gouvernements von Wiburg (1767)*. Helsinki: SHS, 1973.

Tutkimuskirjallisuus

Burke, Peter (2008), *What is Cultural History?* Second edition. Cambridge: Polity.

Einonen, Piia (2013a), Myyttinen Viipuri ja monikielinen todellisuus – Etnisen alkuperän ja kielen merkitys 1800-luvun alun kaupunkiympäristössä. *Historiallinen Aikakauskirja 1/2013*, 3–16.

Einonen, Piia (2013b), Cultural conflicts in a border town: the question of Russian serfdom in Vyborg in the beginning of the 19th century. *Small nations on the Borderlines of Great Powers*, eds. Satu Matikainen & Attila Barany. *Speculum Historiae Debreceniense* 14. Debrecen: University of Debrecen, 111–126.

Einonen, Piia (2013c), Venäläiset Viipurissa: kielellisiä, kansallisia ja kulttuurisia ristiriitoja 1800-luvun alkupuolella. *Monikulttuurisuuden aika Viipurissa*, toim. Pentti Paavolainen & Sanna Supponen. Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran Toimitteita 17. Helsinki: VSKS, 34–51. (<http://vsks.onsight.fi/wp-content/uploads/2011/12/Toimite-17.pdf>, luettu 18.9.2017).

Einonen, Piia, Frigren, Pirita, Hemminki, Tiina, Uotila, Merja (2016), Leipä taivalten takana. Liikkuminen 1800-luvun alun Suomessa. *Ennen ja nyt 5/2016*. (<http://www.ennenjanyt.net/2016/12/leipa-taivalten-takana-liikkuminen-1800-luvun-alun-suomessa/>, luettu 3.5.2018)

Einonen, Piia & Härkönen, Antti (2018), Viipurin väestö (n. 1700–1939). *Viipurin historiallinen atlas*, toim. Kimmo Katajala et al. [Käsikirjoitus, julkaistaan vuoden 2018 lopulla.]

Kappeler, Andreas (2014), *The Russian Empire: A Multi-ethnic History*. Hoboken: Routledge.

Karonen, Petri & Tarjamo, Kerttu (2006), *Kun sota on ohi. Sodista selviytymisen ongelmia ja niiden ratkaisumalleja 1900-luvulla*. Historiallinen Arkisto 124. Helsinki: SKS.

Karonen, Petri (2013a), Jaetun alueen talouselämä. *Viipurin läänin historia IV Vanhan Suomen aika*, toim. Yrjö Kaukiainen, Risto Marjomaa & Jouko Nurmiainen. Joensuu: Karjalaisen kulttuurin edistämisseätiö, Karjalan Kirjapaino Oy, 68–107.

- Karonen, Petri (2013b)**, Viipurin läänin talouselämää hattujen sodasta 1780-luvulle. *Viipurin läänin historia IV Vanhan Suomen aika*, toim. Yrjö Kaukiainen, Risto Marjomaa & Jouko Nurmiainen. Joensuu: Karjalaisen kulttuurin edistämisseätiö, Karjalan Kirjapaino Oy, 246-266.
- Karonen, Petri (2018)**, Linnan varjosta kaupalliseksi keskuksesi - Viipurin väestö 1500- ja 1600-luvulla. *Viipurin historiallinen atlas*, toim. Kimmo Katajala et al. [Käsikirjoitus, julkaistaan vuoden 2018 lopulla.]
- Katajala, Kimmo (2016)**, The Physical Formation of the Old Town of Vyborg from Medieval Times to the 19th Century. *Meanings of an Urban Space: Understanding the historical layers of Vyborg*, toim. Kimmo Katajala. Mittel- und Ostmitteleuropastudien 12. Wien & Zürich: LIT Verlag, 45-81.
- Kaukiainen, Yrjö (2013a)**, Asutus- ja väestökehitys. *Viipurin läänin historia IV Vanhan Suomen aika*, toim. Yrjö Kaukiainen, Risto Marjomaa & Jouko Nurmiainen. Joensuu: Karjalaisen kulttuurin edistämisseätiö, Karjalan Kirjapaino Oy, 198-222.
- Kaukiainen, Yrjö (2013b)**, Vanha Suomi Pietarin sotilaallisena suojavyöhykkeenä. *Viipurin läänin historia IV Vanhan Suomen aika*, toim. Yrjö Kaukiainen, Risto Marjomaa & Jouko Nurmiainen. Joensuu: Karjalaisen kulttuurin edistämisseätiö, Karjalan Kirjapaino Oy, 267-285.
- Keskinen, Jarkko (2012)**, *Oma ja yhteinen etu: kauppiaiden keskinäinen kilpailu ja yhteistyö Porin paikallisyhteisössä 1765-1845*. Turun yliopiston julkaisuja, sarja C, osa 345. Turku: Turun yliopisto.
- Knapas, Rainer (2003)**, Viipurin kulttuurista 1750-1850 - historiankirjoitusta ja ongelmia. *Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran toimitteita 14*. Helsinki: Viipurin Suomalainen Kirjallisuusseura, toim. Aarni Krohn et al. Helsinki: VSKS, 43-57.
- Knapas, Rainer (2013)**, Kaupunkirakentaminen, kartanot ja kirkot. *Viipurin läänin historia IV Vanhan Suomen aika*, toim. Yrjö Kaukiainen, Risto Marjomaa & Jouko Nurmiainen. Joensuu: Karjalaisen kulttuurin edistämisseätiö, Karjalan Kirjapaino Oy, 370-393.
- Kuujo, Erkki (1975)**, Tekstin uudistajan johdantosanoja. *Viipurin kaupungin historia III, vuodet 1710-1812*. Erkki Kuujo & J. W. Ruuth. Helsinki: Torkkelin Säätiö, 9-11.
- Lagus, Gabriel (1889)**, *Några förhållanden i Wiborg under ryska ockupationen. Särtryck ur Svenska Klassiska Lyceets i Wiborg årsprogram 1888-89*. Wiborg.
- Linnus, Olavi (1935)**, "Suomenruotsalaisen" sivistyneistön ruotsalaisuus. Helsinki: Suomalaisuuden liitto.
- Paaskoski, Jyrki (2001)**, Campenhausen, Balthasar von (1689-1758). *Kansallisbiografia-verkkójulkaisu*. Studia Biographica 4. Helsinki: SKS. (URN:NBN:fi-fe20051410, viitattu 2.5.2018)
- Paaskoski, Jyrki (2012)**, Vanhan Suomen hallintohistoria. *Vanhan Suomen arkistot : Arkiven från Gamla Finland : Arkistolaitoksen yleisluettelo = Översiktskatalog för Arkivverket 6*, toim. Eljas Orrman & Jyrki Paaskoski, Helsinki: SKS & Arkistolaito, 17-166.
- Paaskoski, Jyrki (2013a)**, Vakiintuvat olot. *Viipurin läänin historia IV Vanhan Suomen aika*, toim. Yrjö Kaukiainen, Risto Marjomaa & Jouko Nurmiainen. Joensuu: Karjalaisen kulttuurin edistämisseätiö, Karjalan Kirjapaino Oy, 43-67.
- Paaskoski, Jyrki (2013b)**, Elisabet I:n uudistukset. *Viipurin läänin historia IV Vanhan Suomen aika*, toim. Yrjö Kaukiainen, Risto Marjomaa & Jouko Nurmiainen. Joensuu: Karjalaisen kulttuurin edistämisseätiö, Karjalan Kirjapaino Oy, 120-142.
- Paloheimo, Maare (2012)**, *Business Life in Pursuit of Economic and Political Advantages in Early-nineteenth-century Finland*. Jyväskylä Studies in Humanities 195. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Ranta, Raimo (1982)**, Venäläisen sotaväki ja majoitusrasitus Vanhassa Suomessa. *Turun Historiallinen Arkisto 38*. Turku: Turun Historiallinen Yhdistys, 135-164.
- Ranta, Raimo (1984)**, Venäläinen kauppiaskunta ja sen kauppa Vanhassa Suomessa. *Historiallinen arkisto 83*. Helsinki: SHS, 29-66.

- Rosén, R. (1940)**, Oikeustaistelua Viipurin läänissä 1700-luvulla. *Historiallinen aikakauskirja* 38:1-2, 97-109.
- Ruuth, J. W. (1906)**, *Viborgs stads historia I-II: utgifven på Viborgs stads bekostnad*. Helsingfors: Viborgs stad.
- Ruuth, J. W. & Halila, Aimo (1974)**, *Viipurin kaupungin historia II, vuodet 1617-1710*. Helsinki: Torkkelin Säätiö.
- Ruuth, J. W. & Kuujo, Erkki (1975)**, *Viipurin kaupungin historia III, vuodet 1710-1812*. Helsinki: Torkkelin Säätiö.
- Ruuth, J. W. & Kuujo, Erkki (1981)**, *Viipurin kaupungin historia IV: 1, vuodet 1812-1840*. Helsinki: Torkkelin Säätiö.
- Räihä, Antti (2012)**, *Jatkuvuus ja muutosten hallinta. Hamina ja Lappeenranta Ruotsin ja Venäjän alaisuudessa 1720-1760-luvuilla*. Jyväskylä Studies in Humanities 183. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Schweitzer, Robert (2008)**, *Finnland, das Zarenreich und die Deutschen. Gesammelte Studien zum europäischen Nordosten. Festgabe zum 60. Geburtstag des Verfassers*. Hg. von Uta-Maria Liertz. Helsinki & Lübeck: Aue-Stiftung & Verlag Schmidt-Römhild.
- Tandefelt, Marika (2002)**, *Fyra språk på en marknad. Viborgs fyra språk under sju sekel*, red. Marika Tandefelt. Helsingfors: Schildts, 11-67.
- Vainio-Korhonen, Kirsi (1998)**, *Käsin tehty - miehelle ammatti, naiselle ansioiden lähde. Käsiyötuotannon rakenteet ja strategiat esiteollisessa Turussa Ruotsin ajan lopulla*. Historiallisia Tutkimuksia 200. Helsinki: SHS.
- Vilkuna, Kustaa (2017)**, *Viipurin asukkaat 1670-1680-luvulla. Arki, kirkko, artefakti. Viipurin kulttuurihistoriaa Ruotsin ajalla (n. 1300-1710)*, toim. Petri Karonen, Pentti Paavolainen & Sanna Supponen. Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran toimitteita 19. Helsinki: VSKS, 202.
- Westrin, Th. (red. 1915)**, *Nordisk familjebok. Konversationslexikon och realencyklopedi*. Ny, reviderad och rikt illustrerad upplaga. Redaktörer af bokstafven P: R. G:son Berg och V. Söderberg. 21. bandet, Papua - Posselt. Stockholm: Nordisk familjeboks förlags aktiebolag